EESTI PANK

EESTI TÖÖTURU ÜLEVAADE

2
2018

TÖÖTURU ÜLEVAADE

Eesti Panga ekspertide koostatud Tööturu Ülevaade käsitleb Eesti tööjõupakkumise ja -nõudluse ning hinna arengut. Keskpank jälgib tööturu arengut kahel põhjusel. Esiteks on tööjõud oluline tootmissisend, mistõttu tööjõupakkumise või aktiivsuse muutus mõjutab otseselt potentsiaalset majanduskasvu. Teiseks võib tööturul toimuv avaldada suurt mõju inflatsioonile. Kuna euroala rahapoliitika on orienteeritud hinnastabiilsusele ja Eesti majandus on avatud, saab majandus kohanduda muutustega eelkõige tootmissisendite hindade ja koguste kaudu. Seetõttu on oluline tööturu paindlikkus ja see, et palgatõus vastaks tootlikkuse kasvule ega põhjustaks tootmiskulude suurenemise tõttu liiga kiiret inflatsiooni.

Selles ülevaates on Eesti arengut võrreldud teiste Euroopa riikide omaga. Rahvusvahelise võrdluse puhul on kahte liiki graafikuid: pikema vaate korral riigid on grupeeritud piirkonna järgi ja võetud on kaalumata keskmine. Erandiks on EL 15, mis on kaalutud keskmine, nii nagu seda avaldab Eurostat. Lõuna-Euroopa riikide hulka kuuluvad uued liikmesriigid: Horvaatia, Rumeenia, Bulgaaria, Malta, Küpros ja Sloveenia. Sellised Lõuna-Euroopa riigid nagu Itaalia, Kreeka, Hispaania ja Portugal kuuluvad EL 15 alla. KIE 4 alla kuuluvad Ungari, Tšehhi, Poola ja Slovakkia. Ühte aastat kirjeldavatel graafikutel on riigid värvitud grupi järgi, kuhu nad kuuluvad.

Võrguväljaanne	ISSN 2346-6936
Koostanud	Katri Urke, Orsolya Soosaar, Kaspar Oja
Toimetanud	Ragne Rambi
Küljendus	Triinu Talve

SISUKORD

EESTI TÖÖTURG 2018. AASTA ESIMESEL POOLEL 4

TÖÖJÕU HIND JA TOOTLIKKUS 5
- Tööjõu ühikukulu 5
- Keskmine palk 9
- Taustinfo 1. Miinimumpalka teenivad töötajad 9
- Taustinfo 2. Eesti töötleva tööstuse palgatase Kesk- ja Ida-Euroopa riikide võrdluses 13

TÖÖJÕUNÕUDLUS JA -PAKKUMINE 16
- Hõive 16
- Vabad töökohad 19
- Tööpuudus 21
- Tööjõus osalemine ja tööealine elanikkond 22
- Taustinfo 3. Tööjõus osalemise mõjurid vanemas eas 25

EESTI TÖÖTURG 2018. AASTA ESIMESEL POOLEL

Kuigi muutused majandusaktiivsuses jõuavad tööturule tavaliselt teatava hilinemisega, näitasid mõned tööturu näitajad 2018. aasta esimesel poolel juba majanduse jahtumise märke. Vabade töökohtade arv püsis küll suur, kuid kahanes aastaga veidi; samuti ei suurenenud tööandjate hõiveootused. Ka hõivatute arvu kasv pidurdus võrreldes eelmise aastaga ja teises kvartalis aeglustus palgakasv. Need märgid pole veel siiski ühemõttelised, sest leidub ka vastupidiseid näitajaid: tööjõuvood jätkasid kasvu ja süvenes tööandjate tunnetus, et tööjõudu napib. Lisaks võib mitut justkui jahtumisele viitavat märki selgitada reformide mõjuga. Näiteks tulumaksureform võib mõjutada palgakasvu ja töötuse kahanemist ei näe me tõenäoliselt töövõimereformi mõjul.

Täpsustatud SKP andmete järgi hakkas Eesti majanduskasv kiirenema juba 2016. aasta teisel poolel, palgafondi kasv aga 2017. aasta alguses. Tööjõu tootlikkuse ja palgakasvu kooskõla küll paranes koos majandusaktiivsuse suurenemisega, kuid tööjõukulu osakaal lisandväärtuses 2017. aastal ei kahanenud. Samal ajal on palgakasv hakanud tootlikkuse kasvu nüüdseks ületama paljudes uutes Euroopa Liidu liikmesriikides, seega ei halvene Eesti konkurentsivõime tootmise asukohariigina varem nähtud tempos. Palgataseme mõttes on Eesti aga seljatanud suure enamiku uutest liikmesriikidest ja keskmine palk töötlevas tööstuses jõuab järele Tšehhi ja Portugali palkadele samal tegevusalal. Tööjõu tootlikkuse kasv 2017. aastal paraku aeglustus, kuid teistes riikides selle kasv üldjoontes kiirenes.

Nagu mainitud, aeglustus 2018. aasta teises kvartalis palgakasv. Aeglustumisse panustas tõenäoliselt tulumaksureform, kuid veel on vara öelda, kas selle mõju saab olema pikaajaline, või möödub see kiiresti. Suur maksukoormuse vähenemine ligikaudu kuni keskmist palka teenivate töötajate puhul võis aeglustada tööjõukulu kasvu, kui tööandjad said 2018. aasta jooksul maksumäära langust põhjuseks tuues vähem palku tõsta. Siiski võib aeglustumisse panustada hoopis tulumaksureformi mõju palga hooajalisusele, mis on ajutine. Peale tulumaksureformi panustas palgakasvu aeglustumisse eelmiste aastate omast väiksem miinimumpalga tõus.

Koos majanduskasvuga aeglustus 2018. aasta esimesel poolaastal ka hõive kasv. See oli endiselt keskmisest kiirem tööstussektoris, peamiselt tänu ehitussektorile, ning aeglasem teenindussektoris. Viimase poolaasta jooksul andis märkimisväärse panuse hõive suurenemisse osalise tööajaga hõive kasv, mis on loogiline, arvestades seda, et kerkis noorte ja üle 50aastaste hõive määr. Tööandjate hõiveootused järgmiste aastate kohta ei jätkanud eelmise aasta tõusutrendil, välja arvatud ehitussektoris.

Tööturupinget vähendas suurem tööjõupakkumine: 2017. aastal kasvas tööealiste inimeste arv esimest korda tänu sellele, et ränne enam kui tasakaalustas rahvastiku loomulikku kahanemist. Tõenäoliselt ei sisaldu rändestatistikas lühiajaline tööränne, mis 2018. aastal hoogustus. Lisaks sellele suurenes tööjõus osalemine.

TÖÖJÕU HIND JA TOOTLIKKUS

Tööjõu ühikukulu

2018. aasta esimesel poolel aeglustus Eesti majanduskasv 2017. aasta teise poole 4,4%lt 3,5%ni ja oli lähedal kasvumäärale, mis on Eesti Panga hinnangul majandusele pikema aja jooksul jõukohane. Aeglustus nii tööjõu tootlikkuse kasv kui ka tööjõukulu kasv, kuid et tööjõukulu kasvas siiski kiiremini kui tootlikkus, suurenes tööjõu ühikukulu. Alates 2017. aastast on tööjõukulu ja tootlikkuse kasvu kooskõla siiski olnud märksa parem kui varem. Paranemise taga on majanduskasvu ja hinnakasvu kiirenemine alates 2016. aastast tänu välisnõudluse taastumisele, mis küll lasi end pikalt oodata (vt joonis 1). See võimaldas ettevõtetel suurema võimsusega toota ja oma toodangut välismaal kallimalt müüa. Väikese hilinemisega järgnes hoogsamale majanduskasvule ka kiirem tööjõukulu kasv, sest võimalus sama töötajaskonnaga rohkem toota ammendas end. Tööandjad pidid toodangumahu suurendamiseks töötajaid juurde värbama ning vaba tööjõu vähesuse tingimustes hoogustas suurem tööjõunõudlus palgakasvu. Tööjõukulude kasv kiirenes aga kokkuvõttes mõõdukamalt kui tootlikkuse kasv.

Joonis 1. Palgafondi ja majanduse nominaalkasv

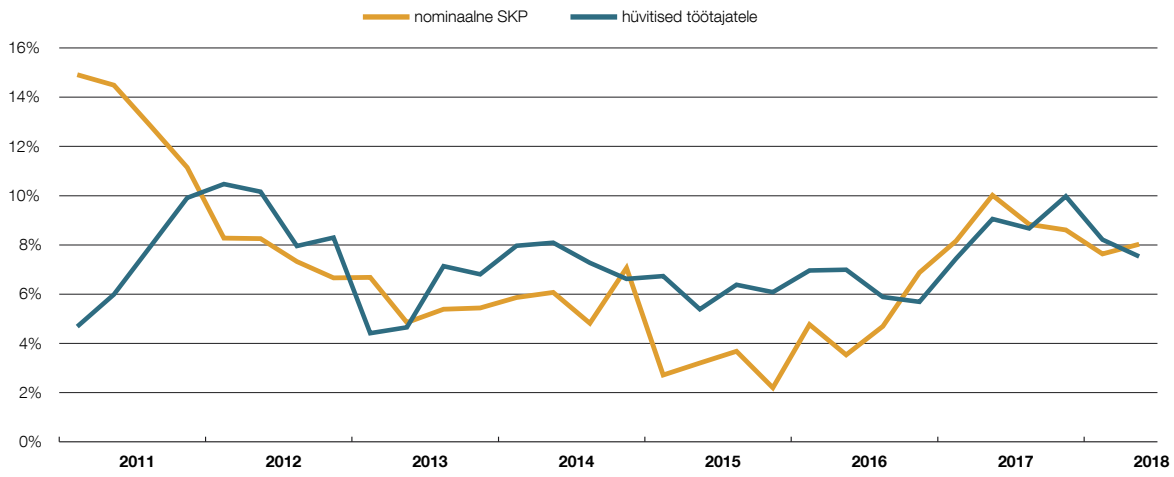

Allikas: statistikaamet.

Igal aastal avaldab statistikaamet koos teise kvartali SKP andmetega täpsustatud hinnangu varasemate aastate SKP kohta. Kõige rohkem mõjutab täpsustusi aasta ettevõtlusstatistika laekumine, mis asendab valimvaatluse põhjal saadud kvartalihinnanguid, ning pakkumise-kasutamise[1] tabelite valmimine. Statistikatäpsustused mõjutavad ka tööjõu ühikukulu kasvu hinnangut. Alates 2011. aasta teisest poolest on SKPd ning seega ka tootlikkuse kasvu korrigeeritud enamjaolt ülespoole. SKP sissetulekukomponentidest on ülespoole korrigeeritud nii kasumit kui ka tööjõukulu. 2017. aasta puhul korrigeeriti tööjõukulu rohkem ülespoole kui SKPd, mistõttu täpsustatud hinnangu järgi tööjõu ühikukulu 2017. aastal ei kahanenud, vaid kasvas 0,8% (vt joonis 2).

Eri tegevusalade palga ja tootlikkuse suhte muutused ei ole olnud ühesugused. Kõige rohkem kahanes tööjõukulu toodanguühiku kohta 2018. aasta esimesel poolel ehitussektoris. Alates

1 Pakkumise ja kasutamise tabelid kirjeldavad üksikasjalikult tootmisprotsesse ning kaupade ja teenuste vooge. Neid tabeleid kasutatakse SKP statistika tegemisel.

Joonis 2. Reaalse tööjõu ühikukulu muutus

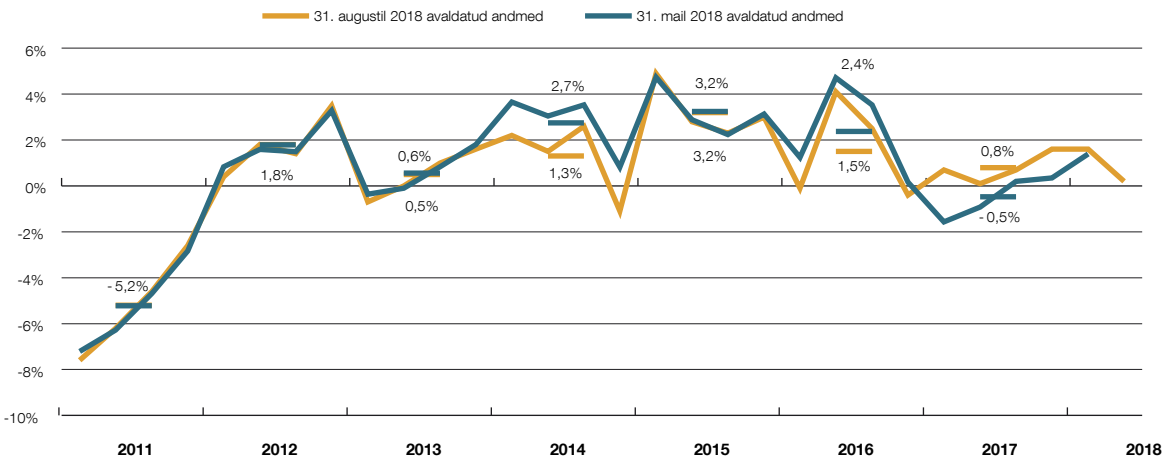

Allikas: statistikaamet.

2017. aastast on ehitussektoris loodav lisandväärtus jooksevhindades kasvanud aasta võrdluses ligikaudu 20%, tööjõukulu kasv on aga kiirenenud 10% piirimaile. Tööjõukulu kasvu tempot on tõstnud nii hõive kui ka palgakasvu kiirenemine. Kiire lisandväärtuse kasv ja suurenev mure tööjõupuuduse pärast annaks alust oodata, et palgakasv hoogustub veelgi. Palgasurvet ehituses on tõenäoliselt aidanud leevendada kolmandatest riikidest pärit lühiajalise tööloaga ehitajad, kelle hulk kasvas 2018. aastal märgatavalt. Samal ajal ei saa välistada, et tööjõukulu revideeritakse tagantjärele ülespoole, sest suure elavnemise käigus võib tekkida rohkem uusi ettevõtteid, mille kohta esialgu andmeid napib.

Nii teenindussektoris kui ka vähemal määral töötlevas tööstuses on aga tööjõukulu osakaal lisandväärtuses viimaste aastate jooksul järjepanu kasvanud. Teenindussektori palgakasvu on hoogustanud nii miinimumpalga jõuline suurenemine kui ka tööjõupuuduse probleemi teravnemine. Kuigi see tegevusala konkureerib vähem importtoodanguga, pole ettevõtetel viimaste aastate jooksul tööjõukulu kasvu õnnestunud täiel määral toodangu hinda üle kanda, ning andmed viitavad, et kasumimarginaal kahaneb (vt joonis 3).

Kui tööjõu tootlikkus kasvab aeglasemalt kui tööjõukulu ühe toodanguühiku kohta, siis see tähendab, et tööjõukulu osakaal SKPs suureneb. Kuna SKP võib jagada tööjõu- ja kapitalituluks, siis tähendab see ühtaegu ka seda, et kasumi osakaal SKPs kahaneb. Kui reaalne tööjõu ühikukulu kasvab ja seega kapitalitulu osakaal kahaneb rohkem kui konkureerivates tootmise asukohariikides, siis võib see ohustada riigi atraktiivsust tootmise asukohana ja suurendada tõenäosust, et välisinvesteeringud ja ettevõtted liiguvad väiksema tööjõu ühikukuluga riikidesse. Võib eeldada, et Euroopa piires konkureerib Eesti kui tootmise asupaik teiste Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega. 2014.–2016. aastal kasvasid tööjõukulud Lätis ja Leedus kiiremini kui tootlikkus, kuid teistes Kesk- ja Ida-Euroopa riikides oli olukord vastupidine. 2016. aasta lõpust alates kiirenes kõigis kolmes Balti riigis tööjõu tootlikkuse kasv rohkem kui tööjõukulu oma, enamikus teistes KIE riikides kerkis aga tööjõupuuduse mõjul palgakasv tootlikkuse edenemisest suuremaks (vt joonis 4).

Konkurentsivõime seisukohast on kogu majanduse näitajatest olulisem eksportiva sektori tööjõu ühikukulu suhteline muutus ajas. Eksportiva sektori lähendina kasutatakse tihti töötlevat tööstust kui suurima ekspordi osakaaluga tegevusala. Viimase aasta jooksul on

Joonis 3. Reaalse tööjõu ühikukulu muutus tegevusala järgi

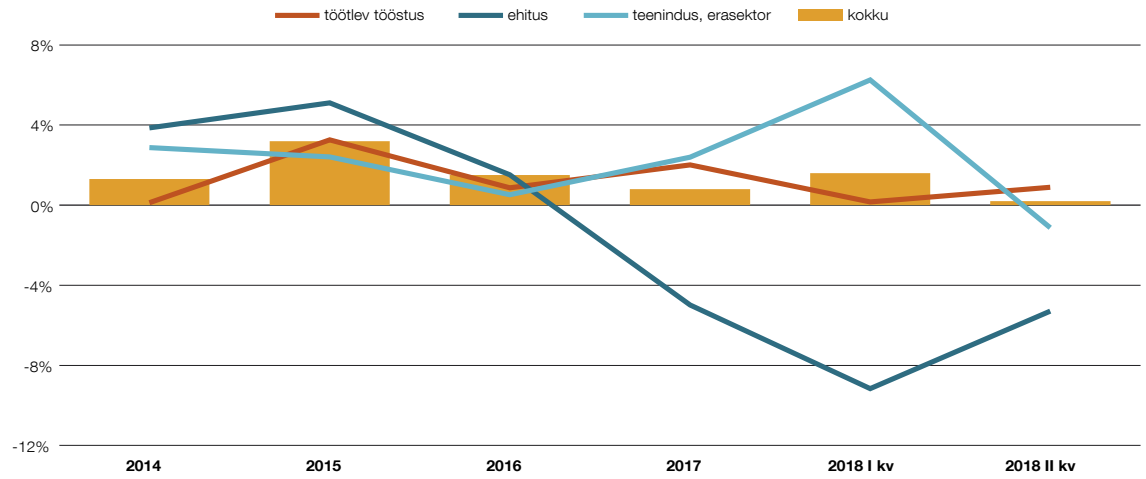

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

Joonis 4. Reaalne tööjõu ühikukulu, nelja kvartali libisev keskmine aastakasv

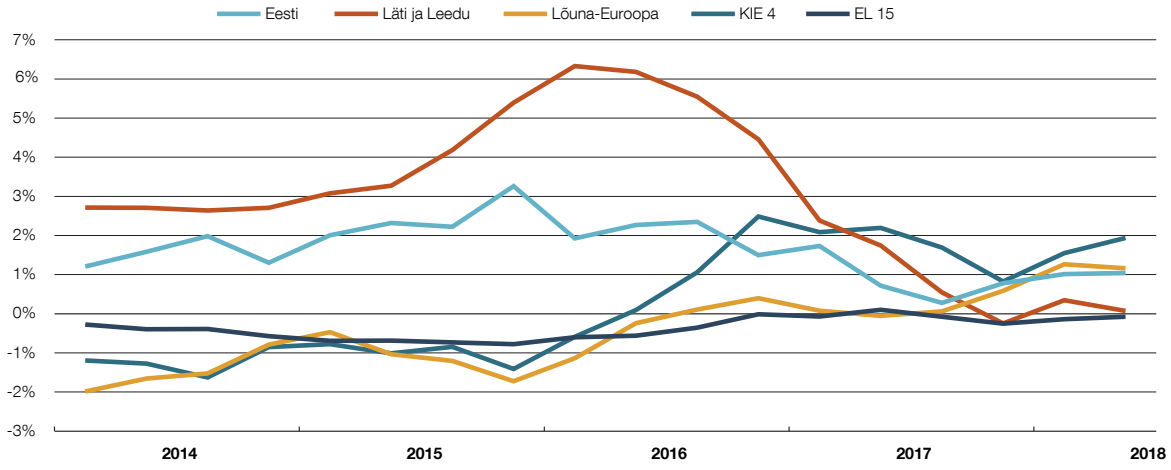

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

tööjõu ühikukulu varasem kiire kasv Lätis ja Leedus asendunud kahanemisega; Euroopa piirkondadest on palga ja tootlikkuse kasvu erinevus suurim suurtes Kesk- ja Ida-Euroopa riikides. Nii kogu majanduse kui ka töötleva tööstuse reaalne tööjõu ühikukulu on Kesk- ja Ida-Euroopas kasvanud kiiremini kui Lääne-Euroopas. Eesti, Läti ja Leedu on aga ka Kesk- ja Ida-Euroopa riikide hulgas esirinnas (vt joonis 5).

Tööjõu ühikukulu kasvu komponente vaadates on näha, et peamiselt on Balti riikide kiirema tööjõu ühikukulu kasvu põhjustanud kesine tootlikkuse kasv 2015.–2016. aastal, millele järgnes teiste piirkondadega võrreldes hoogsam taastumine (vt joonis 6). 2017. aasta teisel poolel ja 2018. aasta alguses Eesti tööjõu tootlikkuse kasv aeglustus, Läti ja Leedu oma aga mitte.

Joonis 5. Reaalne tööjõu ühikukulu tööstuses, nelja kvartali libisev keskmine aastakasv

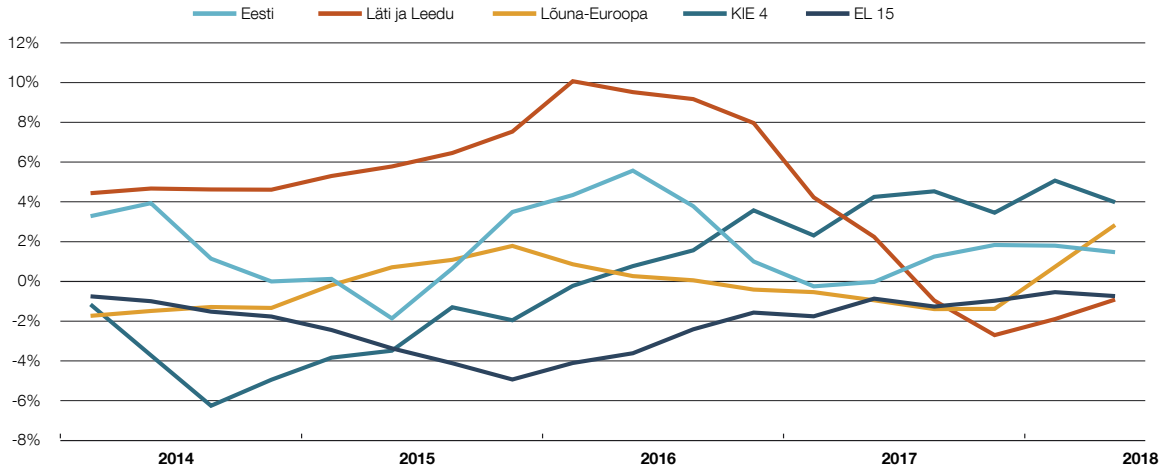

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

Joonis 6. Reaalne tööjõu tootlikkus, nelja kvartali libisev keskmine aastakasv

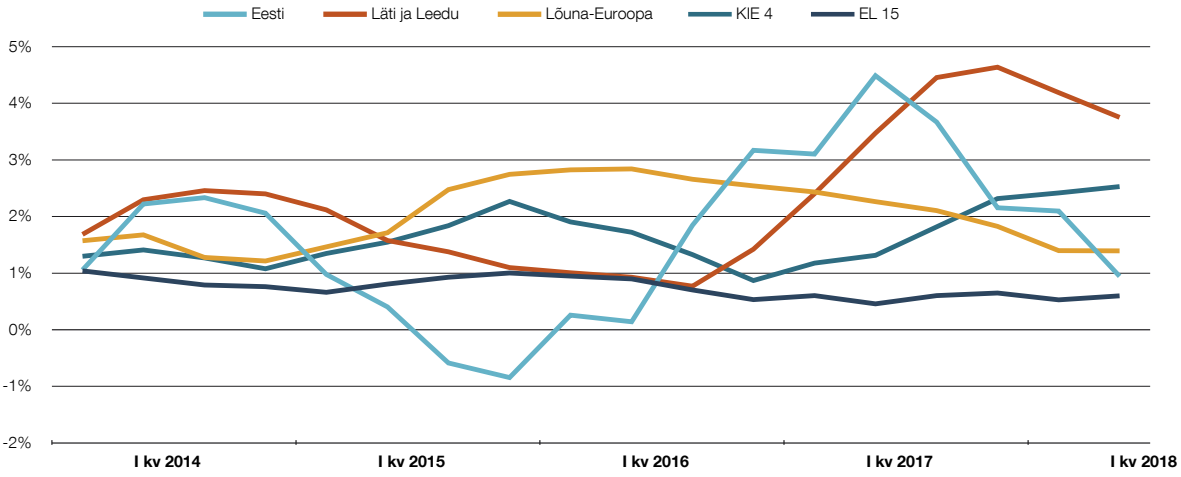

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

Nominaalne tööjõu ühikukulu mõõdab selliste tööjõule tehtud kulutuste kasvu, mida on tarvis ühe ühiku lisandväärtuse loomiseks majanduses. Kui tööjõukulu suureneb, siis varem või hiljem on ettevõte sunnitud tõstma ka toodangu hinda, mis omakorda paneb löögi alla ettevõtte võime konkurentidega hinna alusel võistelda. Täpsustatud SKP andmete põhjal Eesti nominaalse tööjõu ühikukulu kasv 2017. aastal ei aeglustunud, vaid hoopis kiirenes 2018. aasta esimeses kvartalis 5,9%ni, millele teises kvartalis järgnes aeglustumine. Koos kiirema hinnakasvuga on nominaalse tööjõu ühikukulu kasv hoogustunud enamikus Euroopa piirkondades (vt joonis 7). Kuna konkurentsivõime seisukohast on oluline pigem suhteline hinnakasv, siis väiksem kasvumäära erinevus võrreldes teiste Euroopa Liidu piirkondadega on Eesti eksportiva sektori jaoks hea muutus.

Joonis 7. Nominaalne tööjõu ühikukulu, nelja kvartali libisev keskmine aastakasv eurodes

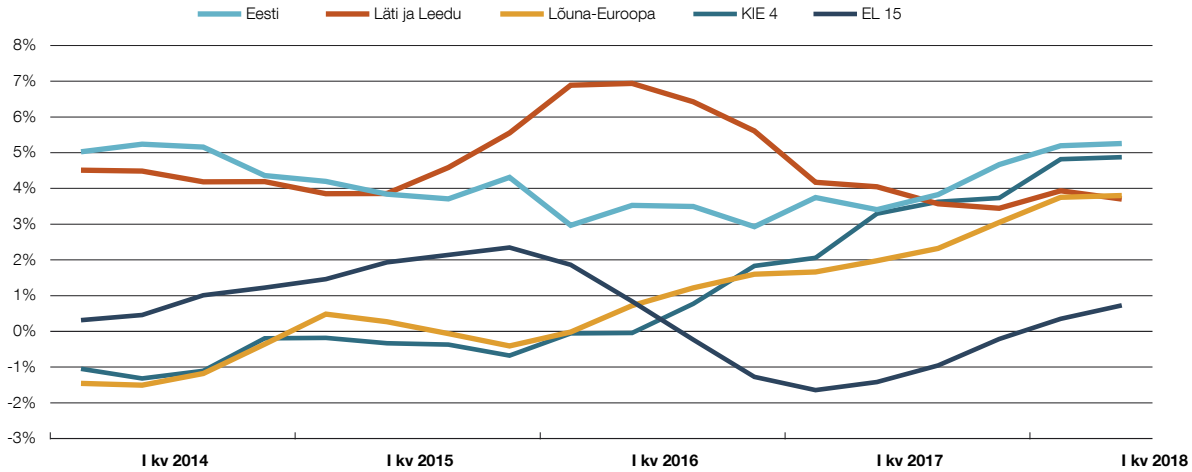

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

Keskmine palk

2018. aasta esimesel poolel aeglustus palgakasvu tempo eelneva aasta teise poole 7,4%lt 7%ni. Sealjuures aasta esimeses kvartalis kiirenes palgakasv edasi ja jõudis 7,7%ni, teises kvartalis aga pidurdus 6,3%ni. Majandustsükli seisul oli palgakasvule ikka veel hoogustav mõju: endiselt oli tööturul vaba tööjõudu vähe ja tööandjate hinnangul tööjõupuudus pigem suurenes. Samal ajal viitab vabade töökohtade arvu kahanemine ja tööandjate hõiveootuste mõningane vähenemine sellele, et olukord tööturul ei muutunud varasemaga võrreldes pingelisemaks. Palgakasvu pidurdumisse panustas miinimumpalga tõus, mis oli 6,4% juures aeglasem kui varasemate aastate 10% lähedane näitaja. Mida kõrgem on miinimumpalk suhtena keskmisesse palka, seda suurem on nende töötajate osakaal, kes miinimumpalka teenivad, ning seda olulisemat rolli mängib miinimumpalga tõus tööjõukulude kujunemises üldisemalt. Taustinfo 1 annab ülevaate sellest, kuidas on miinimumpalga teenijate osakaal ajas muutunud ja kui suur on tõenäosus teenida miinimumpalka eri tunnuste puhul.

Taustinfo 1. Miinimumpalka teenivad töötajad[2]

Koos keskmise palga kiire kasvuga on edasi tõusnud ka miinimumpalk. See on töötasu, millest väiksemat summat ei tohi töölepingu seaduse järgi täistööajaga töötavale palgatöötajale maksta. 2013.–2017. aastal tõusis miinimumpalk keskmiselt 10% aastas. Kuna keskmine palk on suurenenud aeglasemalt, on miinimumpalga suhe keskmisesse palka alates 2012. aastast jõudsalt kerkinud (vt joonis T1.1). 2018. aastal tõusis miinimumpalk varasemate aastatega võrreldes mõnevõrra aeglasemalt; üks selle põhjus on tulumaksuvaba miinimumi järsk tõus. Miinimumpalga suhe keskmisse palka jääb Eesti Panga prognoosi järgi sel aastal samaks nagu 2017. aastal.

Mida kõrgem on miinimumpalk suhtena keskmisse palka, seda suuremat rolli mängib see palkade kujunemises majanduses üldisemalt. Lisaks võib miinimumpalga kiire tõus põhjustada miinimumpalka ja selle lähedast töötasu saavate töötajate osakaalu kasvu kõigi hõivatute seas. Miinimumpalka teenivate täistööajaga töötajate osakaalu kohta hõives ei ole paraku täpseid andmeid. Maksu- ja tolliameti

2 Taustinfos on kasutatud statistikaameti Eesti tööjõu-uuringu mikroandmeid.

Joonis T1.1. Miinimumpalka teenivate palgatöötajate osakaal täistööajaga palgatöötajate seas

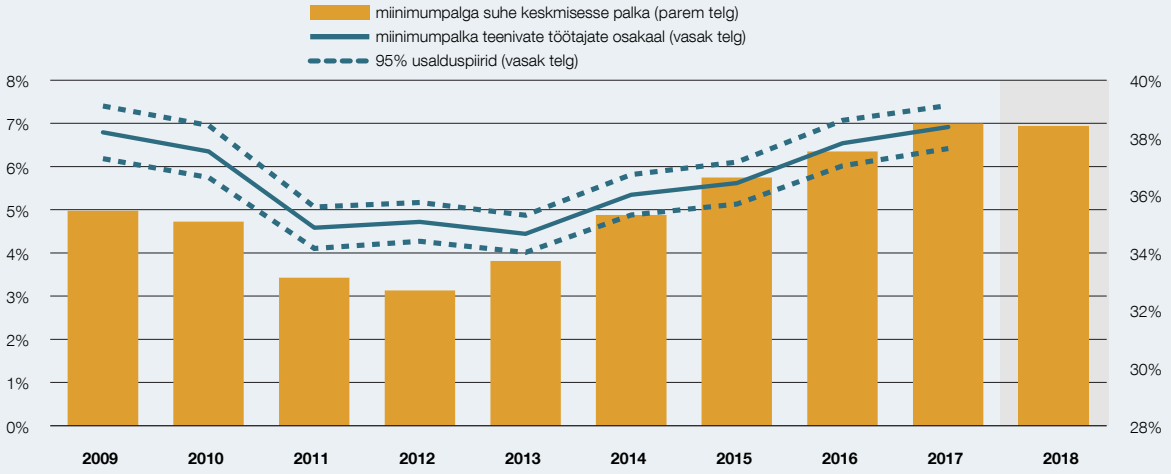

Allikad: statistikaamet, Eesti Panga arvutused.
Märkus. 2018. aasta näitaja on prognoos.

palgaväljamaksete statistika kohaselt moodustasid täpselt miinimumpalga suurused väljamaksed 2009.–2017. aastal igal kuul keskmiselt 2–4% kõigist väljamaksetest. Kuni miinimumpalga (k.a) suuruste väljamaksete osakaal kõikus aga 15% ja 18% vahel. Maksu- ja tolliameti palgaväljamaksete andmete puhul ei ole teada, kas miinimumpalga suurust töötasu saadi täistööaja või sellest väiksema koormusega töötamise eest. Lisaks mõjutavad väljamaksete suurust tööaja kõikumised ning puhkuse- ja lisatasud, mistõttu ei ole miinimumpalga suurust väljamakset saavaid töötajaid sama palju kui töölepingu järgi miinimumpalka teenivaid töötajaid.

Täistööaja eest miinimumpalka teenivate palgatöötajate arvu kohta saab teavet ka tööjõu-uuringust. Tööjõu-uuringu andmetel vähenes pärast majanduskriisi miinimumpalka või selle lähedast töötasu[3] teeninud täistööajaga töötajate osakaal kõigi täistööajaga töötajate hulgas (vt joonis T1.1). Koos miinimumpalga kiire kasvuga hakkas aga taas suurenema ka miinimumpalka teenivate töötajate osakaal. 2015.–2017. aastal oli täistööajaga töötajaid, kes teenisid miinimumpalka või selle lähedast töötasu, pooleteist protsendipunkti rohkem kui 2012.–2014. aastal.[4]

Miinimumpalka teenivaid palgatöötajaid oli 2015.–2017. aastal vanuse järgi kõige rohkem 50–74aastaste hulgas ning miinimumpalga saajate osakaal suurenes selles vanuserühmas 2012.–2014. aastaga võrreldes ligi kolmandiku võrra (vt joonis T1.2). Miinimumpalga saajaid on endiselt rohkem naiste ja mitte-eestlastest Eesti elanike seas. Mida kõrgem on inimese haridustase, seda väiksema tõenäosusega teenib ta miinimumpalka. Võrreldes 2012.–2014. aastaga on märkimisväärselt kasvanud miinimumpalga teenimise tõenäosus töötlevas tööstuses, kaubanduses ning haldus- ja abitegevusaladel. Ametialade võrdluses on miinimumpalga saajate osakaal suurim lihttööliste ning teenindus- ja müügitöötajate hulgas.

3 Tööjõu-uuringus küsitakse vastaja eelmise kuu töötasu, mis võib aga olla mõjutatud haigusepäevadest ning puhkuse- ja lisatasudest. Seetõttu on miinimumpalka teenivate täistööajaga töötajate hulka arvatud ka töötajad, kes teenivad kuni 5% miinimumpalgast rohkem või kuni 10% miinimumpalgast vähem.

4 Kuna tööjõu-uuring on valikuuring, mille käigus küsitletakse igas kvartalis ligikaudu 4500 inimest, on selle põhjal leitud miinimumpalga saajate osakaalu punkthinnangu usaldusvahemik küllaltki lai. 95% usalduspiirid tähendavad, et 95% tõenäosusega langeb miinimumpalga saajate tegelik osakaal sellesse vahemikku.

Joonis T1.2. Miinimumpalka teenivate täistööajaga palgatöötajate osakaal residendist tootmisüksustes ja 95% usalduspiirid

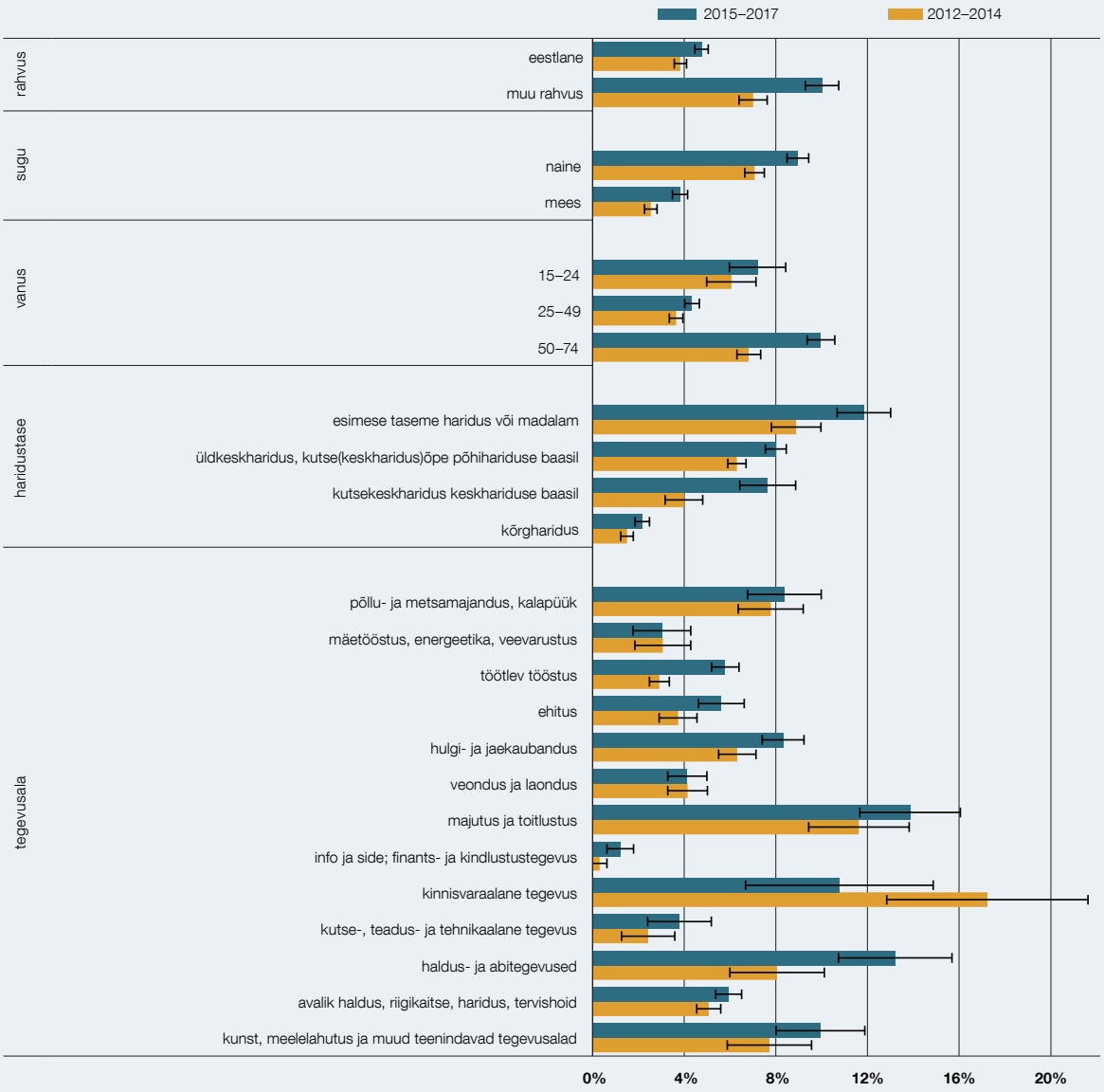

Allikad: statistikaamet, Eesti Panga arvutused.

Tööjõukulude kasvu mõjutab 2018. aastal märkimisväärselt tulumaksureform. Esiteks väheneb reformi mõjul kuni ligikaudu keskmist palka teenivate töötajate maksukoormus ning seega suurenes nende netopalk. Palgatõusu üle läbi rääkides võib see anda tööandjatele võimaluse brutopalka vähem tõsta, ning aegamööda kandub osa maksulangusest edasi tööjõukulu aeglustumisse. Teiseks näitavad maksu- ja tolliameti andmed, et maksureformi mõjul on muutunud palkade suvine kõikumine. Kui varem maksti suvepuhkuse tasu välja enne puhkusele minekut ja keskmised palgaväljamaksed olid suvekuudel hüplikud, siis maksureform motiveerib töötasu välja võtma võrdsemate summadena. Kuigi keskmise palga statistika on tekkepõhine, viitab keskmise palga sesoonsus näiteks hariduses sellele, et näitajat võib siiski mõjutada ka väljamaksete tegemine.

Tööandja omaniku liigi järgi vedas 2017. aastal ja ka 2018. aasta alguses palgakasvu hoogustumist riigisektor, kus palgakasvu mõjutasid ajutised tegurid, nagu haldusreformi raames välja makstud hüvitised ja Euroopa Liidu nõukogu eesistumise lõppemisega seotud väljamaksed (vt joonis 8). Ajutiste tegurite väljataandumise, kuid ka tulumaksureformi kaudsete mõjude tõttu aeglustus 2018. aasta teises kvartalis kasv kõige järsemalt riigisektoris.

Joonis 8. Keskmise brutokuupalga muutus tööandja omaniku järgi

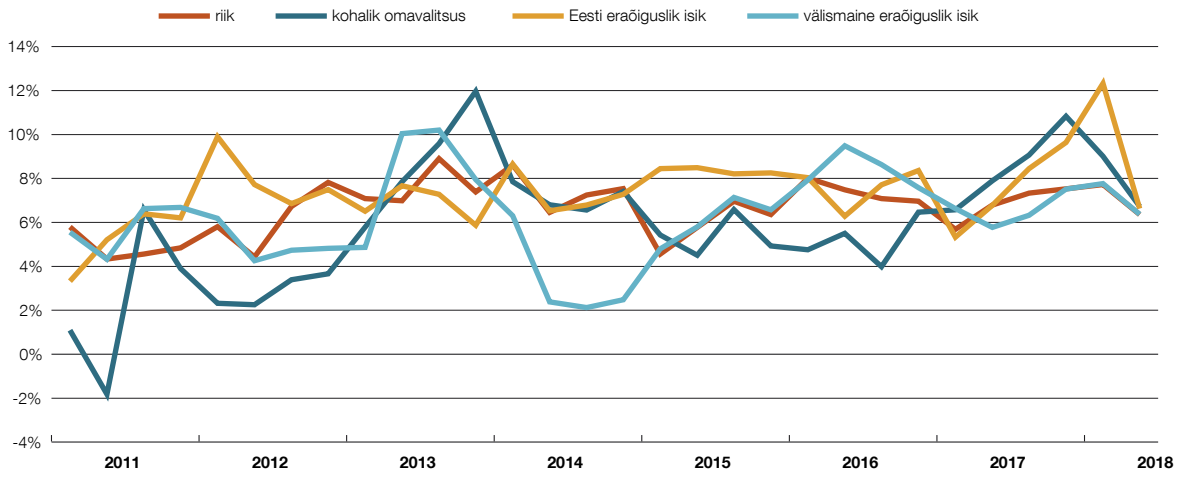

Allikas: statistikaamet.

Tegevusaladest on palgakasv märkimisväärselt kiirenenud ehituses (vt joonis 9), sest ehitusaktiivsuse järsk elavnemine suurendas sektori ettevõtete vajadust tööjõu järele. 2017. aasta jooksul ja veel 2018. aasta esimesel poolel kasvas tunnetatud tööjõupuudus ehitussektoris märgatavalt ja kerkis ka vakantsi määr. Samal ajal on ehitussektori tööjõupuudust leevendanud võõrtööjõu suurem sissevool. Politsei- ja piirivalveameti (PPA) andmetel anti 2018. aasta esimese kümne kuuga välja 13 410 ajutist tööluba,[5] nendest pea 5000 ehitussektoris töötamiseks. Tegelik keskmine lühiajalise tööloaga töötajate arv on välja antud lubade arvust väiksem, sest Eestis töötatakse tõenäoliselt vähem kui täisaasta. Ilma selleta oleks tööjõupuudus ehituses olnud siiski veelgi teravam ja palgakasv kiirem.

Joonis 9. Keskmise brutokuupalga muutus tegevusala järgi, nelja kvartali libisev keskmine aastakasv

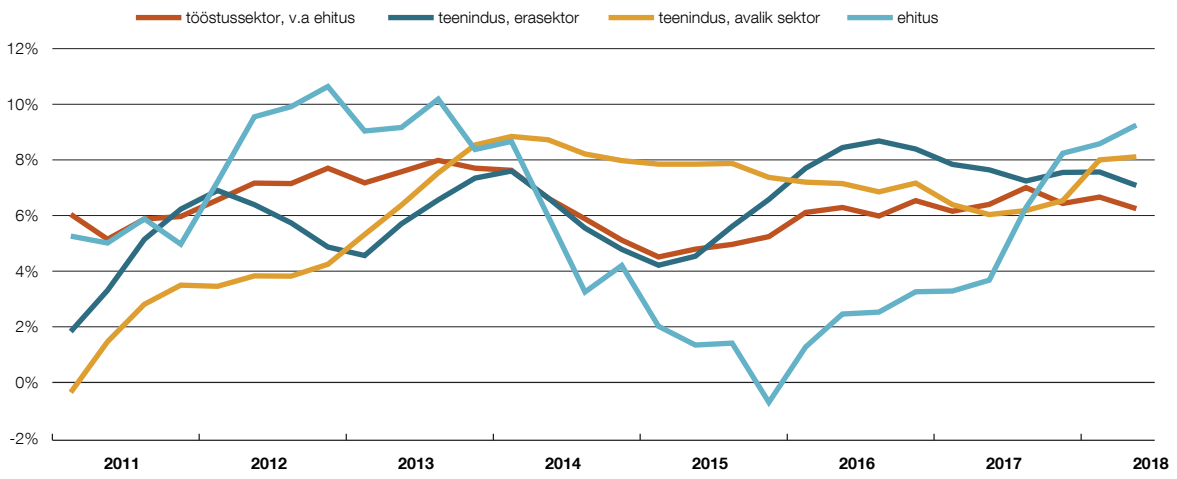

Allikas: Eesti Panga arvutused.

5 Vt ERRi uudis töölubade ja võõrtööjõu kohta.

Töötlevas tööstuses kasvas tugevama välisnõudluse mõjul 2016. aasta teisel poolel nõudlus tööjõu järele. Suure hüppe tegid vakantside arv ja tööandjate hõiveootused ning mõningase viitajaga kiirenes hõive kasv. Hoolimata sellest, et tööandjad tunnetasid tööjõupuuduse kasvu (vt joonis 10), palgakasv töötlevas tööstuses ei kiirenenud ja 2018. aasta esimesel poolel jäi see majanduse keskmisele alla. Nagu ehitussektoriski võib ka töötlevas tööstuses palgasurvet leevendada välistööjõu värbamine. Töötleva tööstuse tegevusalal võib palgakasvu tagasi hoida see, et palk on võrreldes enamiku teiste Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega jõudnud üsna kõrgele tasemele. Seda analüüsitakse üksikasjalikumalt taustinfos 2.

Joonis 10. Tööjõupuudus kui peamine tootmist takistav tegur

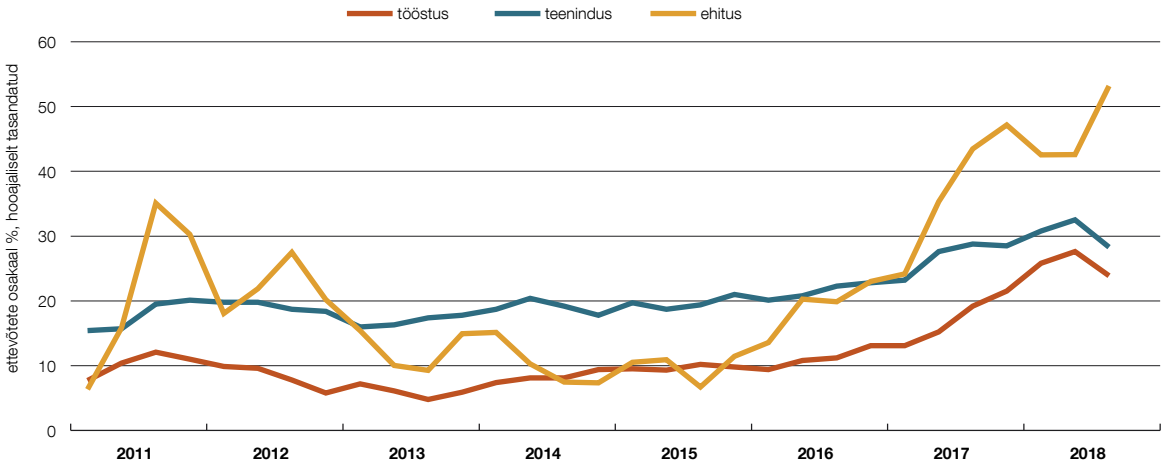

Allikas: Euroopa Komisjon.

Taustinfo 2. Eesti töötleva tööstuse palgatase Kesk- ja Ida-Euroopa riikide võrdluses

Ehkki Eesti palgad jäävad Põhja- ja Lääne-Euroopa riikide tasemele tunduvalt alla, on Eesti palgatase võrreldes Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega üsna kõrge ning läheneb Lõuna-Euroopa omale. Ühest küljest tähendab kõrgem palk töötegijale suuremat sissetulekut ja mitmekülgsemaid tarbimisvõimalusi; Euroopa kõrgema elatustasemega riikidele järele jõudmiseks peavadki siin palgad kasvama. Teisest küljest sunnib tööjõu kallinemine kolima madala tootlikkusega tootmist odavama tööjõuga riikidesse ja see suurendab ebakindlust tuleviku ees. Kui lühikese aja jooksul peaks lahkuma mitu ettevõtet järjest, võib kannatajaks jääda hõive. Selles taustinfos analüüsitakse palgataseme erinevusi ja nende muutust mitme andmeallika põhjal. Vaatluse all on töötlev tööstus, sest selle sektori kohta on rohkem rahvusvaheliselt võrreldavaid andmeid ja tegemist on rahvusvahelisele konkurentsile avatud sektoriga.

Eesti tööstussektoris maksab töö ligikaudu 50% rohkem kui Lätis ja Leedus. Bulgaariast ja Rumeeniast on Eesti juba mitu korda kallim. Teiste Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega võrreldes on aga palgataseme erinevused väiksemad. Palgataseme erinevuste puhul mängib rolli ka see, kas vaadelda kogu tööstussektori aritmeetilist keskmist või võrrelda palka üksikasjalikuma info alusel. Joonisel T2.1 on toodud nii palgaerinevused tööstussektoris kokku kui ka Eesti tööstussektori struktuuriga kaalutud palgataseme erinevused. Jooniselt selgub, et kui võrrelda üksikasjalikumalt samu tegevusalasid, on Eesti palgatase teiste Ida-Euroopa riikide omast veelgi kõrgem. Sama tegevusala palgad on Eesti tööstussektoris ligikaudu 50% kõrgemad kui Poolas, Ungaris, Lätis ja Leedus ning 20–25% kõrgemad kui Tšehhis ja Slovakkias. Seega on vähemalt tööjõu mõttes Eestis kallim toota kui ülejäänud Ida-Euroopas.

Joonis T2.1. Tööjõukulu töötaja kohta Eesti töötleva tööstuse tegevusalal võrreldes Lõuna- ja Ida-Euroopa riikidega 2016. aastal

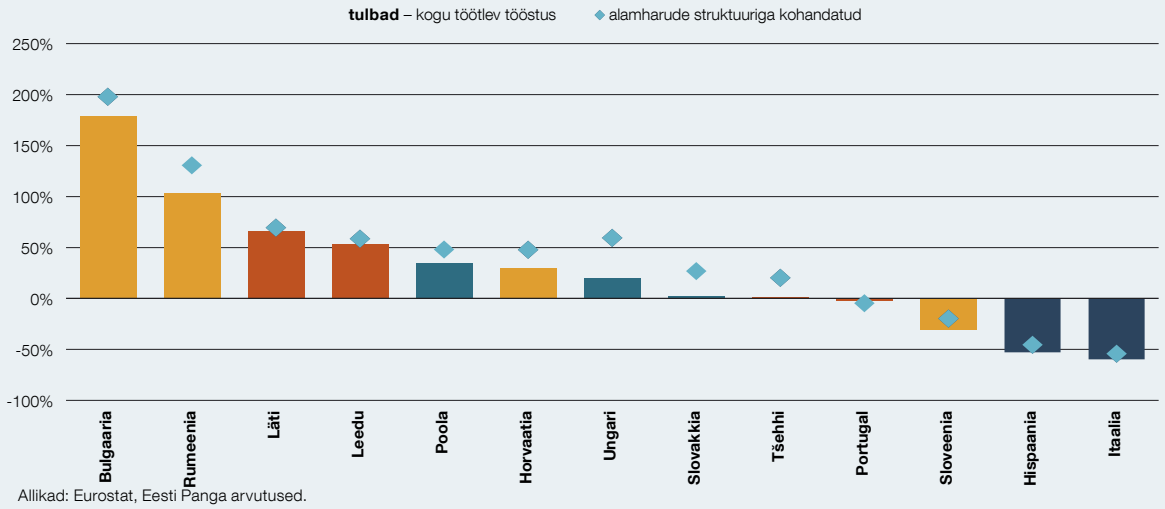

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

See, et meie palgatase Läti ja Leedu omast erineb, ei ole iseenesest midagi uut. Sajandivahetuse paiku oli Eesti töötleva tööstuse palgatase pea sama mis Leedus (vt joonis T2.2), kuid aja jooksul on Eesti palgad kiiremini kasvanud ning oleme järele jõudnud Tšehhile ja Slovakkiale. See, et riigis on olnud kord kõrgem palgatase kui teistes riikides, ei tähenda aga seda, et nii ka jääb. 1990. aastatel sarnanes Poola ja Ungari tööstussektori palgatase Tšehhi omaga, aja jooksul on aga teistes riikides palgad kiiremini kasvanud.

Joonis T2.2. Tunni tööjõukulu töötlevas tööstuses eurodes

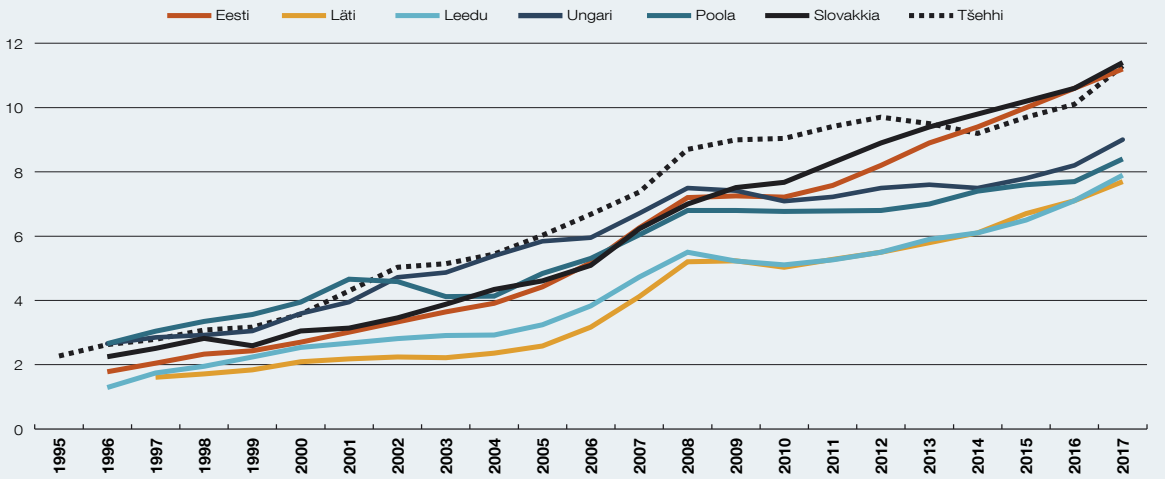

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.
Märkus. 2009.–2011. aasta kohta on tööjõukulu väärtused imputeeritud tööjõukulu indeksite põhjal.

Kuigi enamikus Ida-Euroopa riikides on tööjõud odavam kui Eestis, ei pruugi tootmise sinna kolimisest ettevõttele palju abi olla, sest oodatavalt kallineb tööjõud madalama palgatasemega riikides kiiremini. Kui Lätis jätkub samasugune palgakasv nagu viimasel kuuel aastal, jõuab Läti tööstussektori palgatase kuue-seitsme aastaga sama kõrgele, nagu see oli möödunud aastal Eestis. See ei ole ilmselt piisav perspektiiv, et suurt osa tootmisest Eestist Lätti kolida, kuna ka tootmist kolida ei ole odav. Pigem võib karta seda, et kui majandusolukord halveneb, suletakse tootmisüksuseid eeskätt riikides, kus tööjõud on kallim.

Analüüsis on vaadeldud palgana kõige üldisemat võimalikku tööjõukulu näitajat ehk palka koos kõigi tööjõumaksudega. Kuna tööjõudu maksustatakse igas riigis erinevalt, võib nn bruto- ja netopalkade võrdlus olla eksitav.

Tuleb siiski silmas pidada, et andmed palgataseme kohta ei ole kõigis andmeallikates ühesugused ja võivad üksteisest märkimisväärselt erineda. Näiteks SKP põhjal on Balti riikide töötleva tööstuse palgataseme erinevused palju väiksemad kui teiste uuringute alusel (vt joonis T2.3). On omapärane, et Eesti ja Lääne-Euroopa riikide palgataseme erinevused ei sõltu eriti valitud andmeallikast, küll aga on erinevusi võrdluses Ida-Euroopa riikidega. SKP andmed kipuvad palgataseme erinevust väiksemana näitama. Siiski osutavad nii tööjõukulu-uuring kui ka ettevõtete finantsstatistika Läti ja Leedu puhul suuremale palgataseme erinevusele võrreldes Eestiga kui SKP andmed. Ka iga nelja aasta tagant korraldatav üksikasjalik töötasu-uuring osutab, et töötasu erinevused Balti riikides on üsna suured.

Joonis T2.3. Tööjõukulu töötaja kohta Eesti töötleva tööstuse tegevusalal võrreldes teiste Euroopa Liidu riikidega 2016. aastal

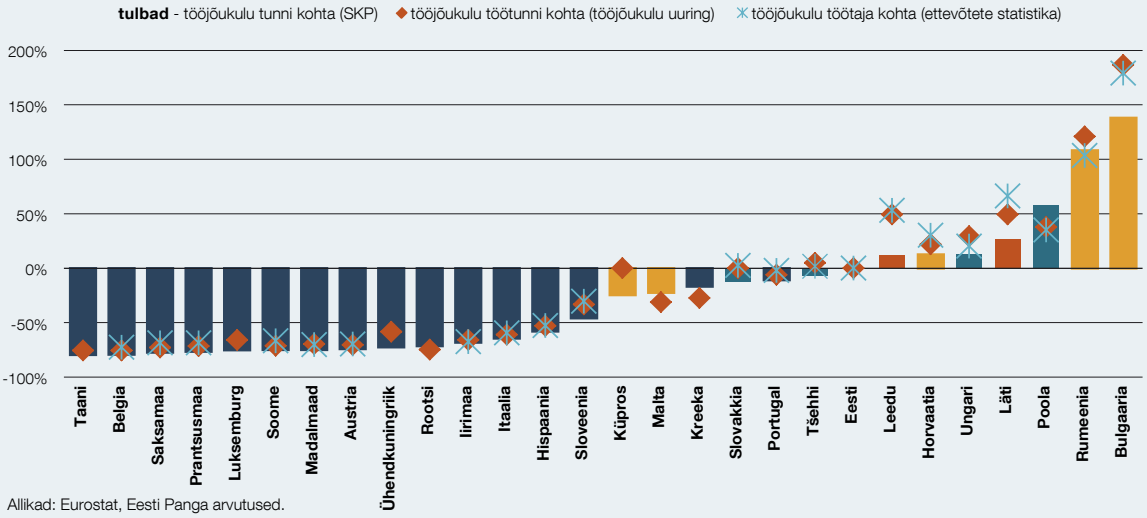

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

TÖÖJÕUNÕUDLUS JA -PAKKUMINE

Hõive

2018. aasta esimesel poolel kasvas Eesti majandus veidi aeglasemalt kui eelmisel aastal. Majanduskasvu aeglustumisega koos vähenes mõnevõrra ka ettevõtete vajadus värvata uusi töötajaid. Tööjõu-uuringu andmetel suurenes hõivatute arv Eestis asuvates ettevõtetes 2018. aasta esimesel poolel aasta võrdluses 1,8% ehk ligi 11 450 töötaja võrra (vt joonis 11). Nagu ka 2017. aastal kasvas koguhõive ehk Eesti elanike hõive veidi aeglasemalt, 1,3% ehk 8200 töötaja võrra. Välismaal, eelkõige Soomes asuvates ettevõtetes töötavate Eesti residentide arv on vähenenud, ning kui nad Eestis tööle asuvad, ei muuda see Eesti elanike hõivet, ent kasvatab hõivatute arvu Eestis asuvates ettevõtetes.

Joonis 11. Hõive aastane muutus eri andmeallikate põhjal

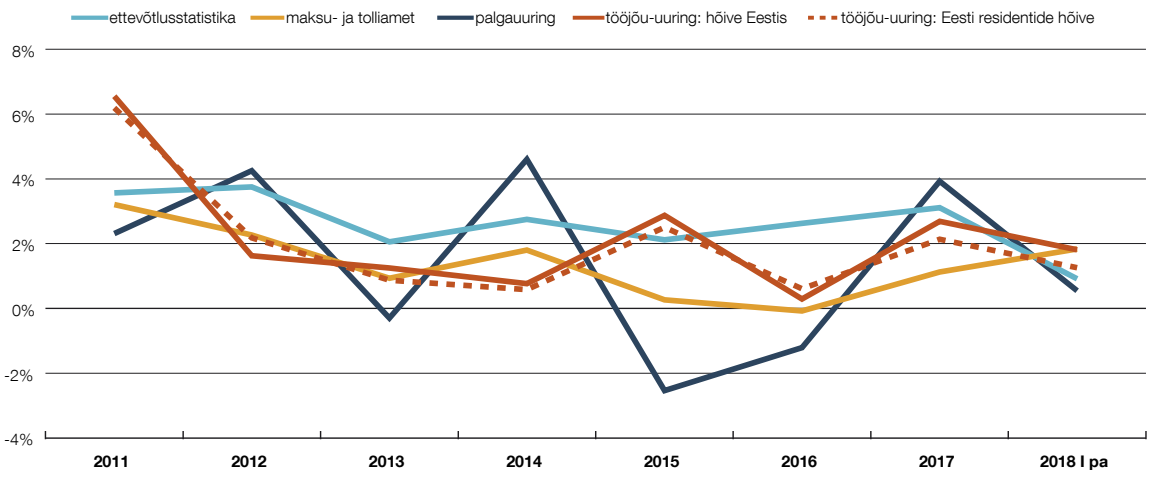

Allikad: statistikaamet, maksu- ja tolliamet.

Hõivatute arv kasvas kõige kiiremini finants- ja kindlustustegevuse ning ehituse tegevusalal. Eelmise aasta esimese poolega võrreldes vähenes hõivatute arv info ja side ning kinnisvara tegevusalal ja põllumajanduses.

Hõivatute osakaal ehk hõive määr tööealiste (15–74aastaste) elanike hulgas kerkis 2018. aasta esimesel poolel aasta varasemaga võrreldes ligi ühe protsendipunkti, 67,4%ni. Kõige suurem hüpe toimus 15–24aastaste noorte hõive määras: see kerkis viis protsendipunkti, 42,8%ni. Eesti hõive määr on juba mitu aastat olnud üks Euroopa Liidu kõrgemaid (vt joonis 12), mis näitab, et vaba tööjõudu pole Eestis keskmiselt kuigi palju.

Kui Eestis keskmiselt on hõive määr väga kõrge, siis piirkonniti on siiski erinevusi (vt joonis 13). Põhja-Eestis on tööga hõivatud kolmveerand tööealistest elanikest ning selles piirkonnas hõive määr aastaga peaaegu et ei muutunudki. Küll aga kerkis hõive määr 2017. aasta esimese poolega võrreldes Kirde-Eestis, kus tööga on praegu hõivatud vaid veidi üle poole tööealisest rahvastikust. Hõive määr Kirde-Eestis on senini jäänud madalamaks kui 2005.–2008. aasta kiire majanduskasvu perioodil, kuid mujal Eestis on hõive määr olnud juba kolmel viimasel aastal kõrgem kui kümnenditaguse majandusbuumi ajal.

Joonis 12. Keskmine hõivemäär ajavahemikul III kv 2017 – II kv 2018

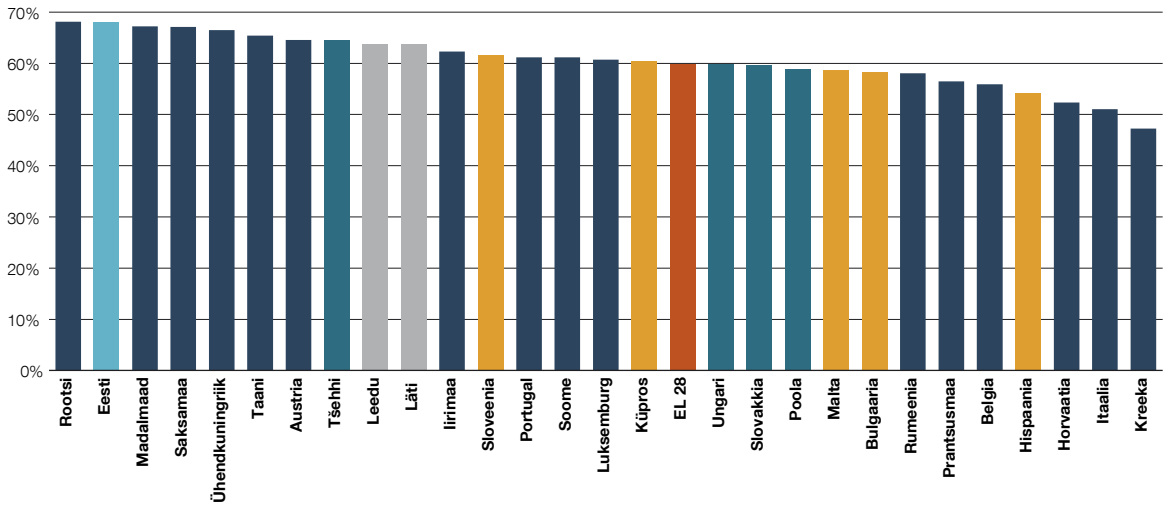

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

Joonis 13. Tööhõive määr

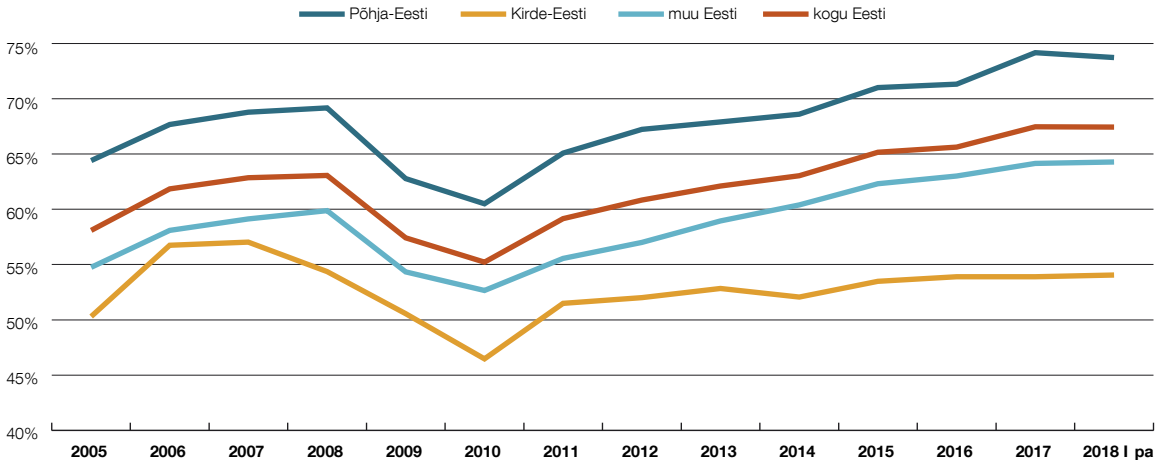

Allikas: Eesti Panga arvutused.

Kuna tööjõu-uuring on valikuuring ning selle põhjal leitud hõivehinnang põhineb kvartalis ligikaudu 4500 inimese suurusel valimil, on hõive kasvumäära punkthinnangu usaldusvahemik küllaltki lai. Seetõttu on oluline jälgida ka teisi andmeallikaid, kust töötajate arvu kohta teavet saab.

Peale tööjõu-uuringu aeglustus hõive kasv ka palgauuringu ja ettevõtlusstatistika andmetel. Palgauuringus taandatakse töötajate arv täistööajale[6] ning selle järgi suurenes töötajate arv aastaga vaid 0,5% ehk 2900 töötaja võrra. See, et täistööajale taandatult kasvas hõivatute arv vähem, on kooskõlas tööjõu-uuringu andmetega täis- ja osaajaga töötamise

6 See tähendab, et näiteks kümne uue osaajaga töötaja palkamine, kes töötavad 40 tunni asemel 20 tundi nädalas, võetakse palgauuringus arvesse kui viie täistööajaga töötaja palkamine.

Joonis 14. Hõivatute arvu aastane muutus tööaja järgi

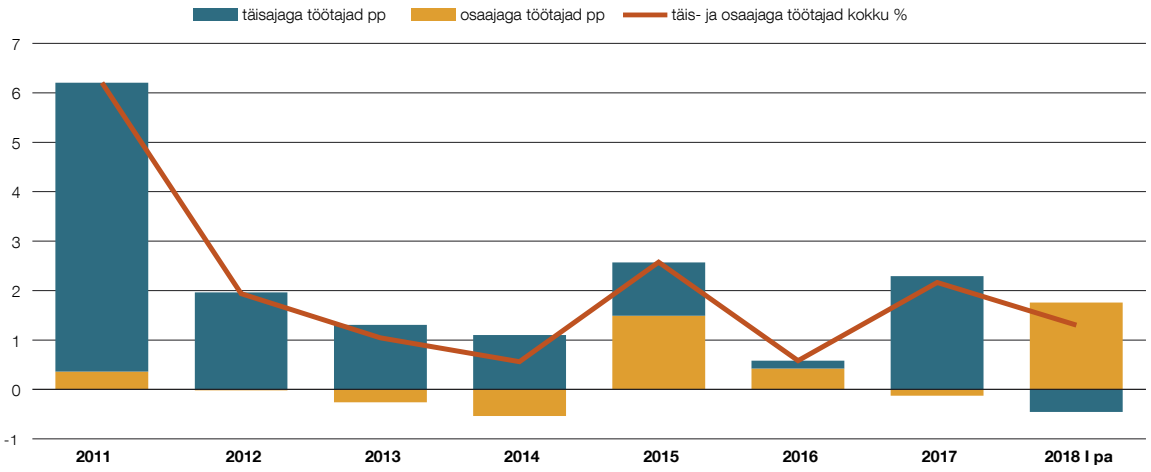

Allikad: statistikaamet, Eesti Panga arvutused.

kohta, mis osutavad, et 2018. aasta esimesel poolaastal aitas hõivet kasvatada just osaajaga töötajate arvu suurenemine (vt joonis 14). Hõive suurenemine tänu osaajaga töötajate arvu kasvule võib tähendada, et kõrge hõive määra ja vähese vaba tööjõu tingimustes on suudetud tööturul rakendada ka inimesi, kes mingil põhjusel ei suuda või soovi täiskoormusega töötada (nt tudengid või pensionärid). Eestis on osaajaga töötajate osakaal märksa väiksem kui Lääne-Euroopa riikides (vt ka Tööturu Ülevaade 1/2018). Väga kõrge hõive määra tingimustes võib osaajaga töötamise soodustamine olla üks võimalus, kuidas kaasata tööturule inimesi, kes täistööajaga töötada ei saa või soovi.

Maksu- ja tolliameti andmed on registriandmed ja nende järgi suurenes hõive ligi 2%, nagu ka tööjõu-uuringu järgi. Ent erinevalt teistest andmeallikatest näitavad registriandmed, et hõivatute arvu kasv kiirenes (vt joonis 11). Üheks põhjuseks, miks maksu- ja tolliameti andmetel hõive kasv kiirenes, võis olla töötajate valmisolek oma töötasu ametlikult deklareerida, kuna tulumaksuvaba miinimumi tõsteti märgatavalt. Teiseks kajastuvad maksu- ja tolliameti andmetes ka ajutiselt riigis töötavad võõrtöölised, juhul kui neile makstakse ametlikku palka. Tööjõu-uuringu valimisse nemad tavaliselt ei jõua. Kolmandaks on tööjõu-uuringu hõive kasvumäära punkthinnangu usaldusvahemik küllaltki lai, mis tähendab, et hõive tegelik kasv võib jääda üpris laia vahemikku.

Piirkonniti kasvas hõive 2018. aasta esimesel poolel endiselt kõige kiiremini Lõuna-Euroopa riikides. Eestis rauges hõivatute arvu kasv veidi koos majanduskasvu aeglustumisega, mis tõi kaasa selle, et hõive kasvutempo Eestis sarnaneb nüüd teiste Ida- ja Kesk-Euroopa ning EL 15 riikide omaga (vt joonis 15).

Joonis 15. Hõive ja SKP keskmine muutus piirkonna järgi

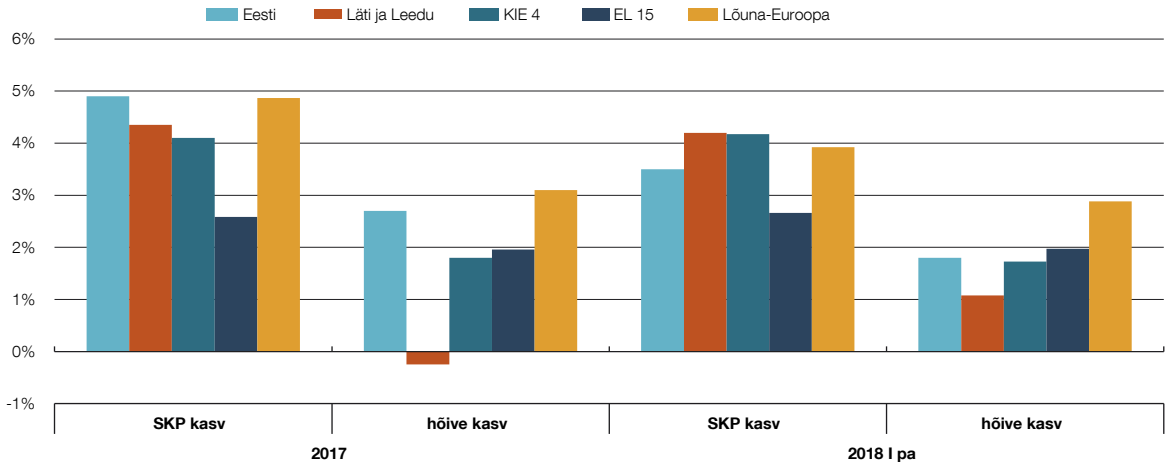

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

Vabad töökohad

Möödunud aastaga võrreldes veidi väiksem vajadus lisatööjõu järele paistab silma ka vabade töökohtade statistikast. Vabu töökohti oli esimesel poolaastal tööjõu liikumise uuringu järgi keskmiselt 11 000, mida on 600 töökoha ehk ligi 5% võrra vähem kui 2017. aasta esimesel poolel (vt joonis 16). Kõige rohkem jäi vabu töökohti aastaga vähemaks töötlevas tööstuses ning haldus- ja abitegevusaladel. Vabu töökohti oli möödunud aasta esimese poolega võrreldes aga rohkem tervishoius ning finants- ja kindlustustegevuses.

Joonis 16. Vabade töökohtade arvu aastane muutus

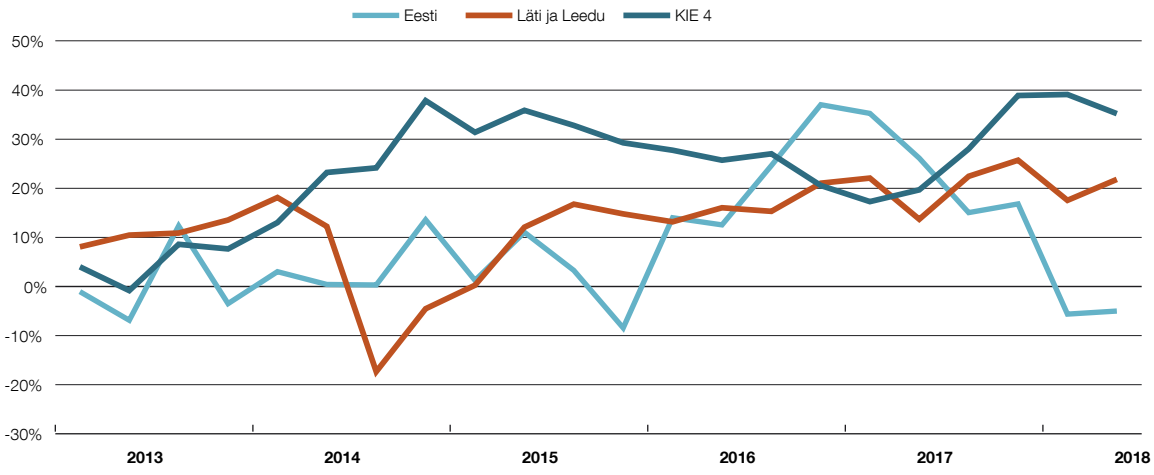

Allikas: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

Vabade töökohtade arvu suurenemine näitlikustab hästi ka Eesti ja teiste Kesk- ja Ida-Euroopa riikide hõive kasvu tsükli erinevusi: Eestis suurenes tööjõunõudlus hüppeliselt juba 2016. aasta teisel poolel ja see peegeldus ka hõivatute arvu kiires kasvus 2017. aastal. Kesk- ja Ida-Euroopa riikides kiirenes tööjõunõudluse kasv alles aasta hiljem ehk 2017. aasta teisel poolel.

Ehkki vabu töökohti oli esimesel poolaastal veidi vähem kui aasta varem, jätkus tööjõu liikumise uuringu andmetel nii tööle võetud töötajate kui ka omal algatusel töölt lahkunute arvu kiire kasv (vt joonis 17). See viitab kaudselt sellele, et töökohavahetused on muutunud väga sagedaseks – ajal, kui vaba tööjõudu on vähe, on see tavapärane.

Joonis 17. Töötajate liikumine, hooajaliselt tasandatud

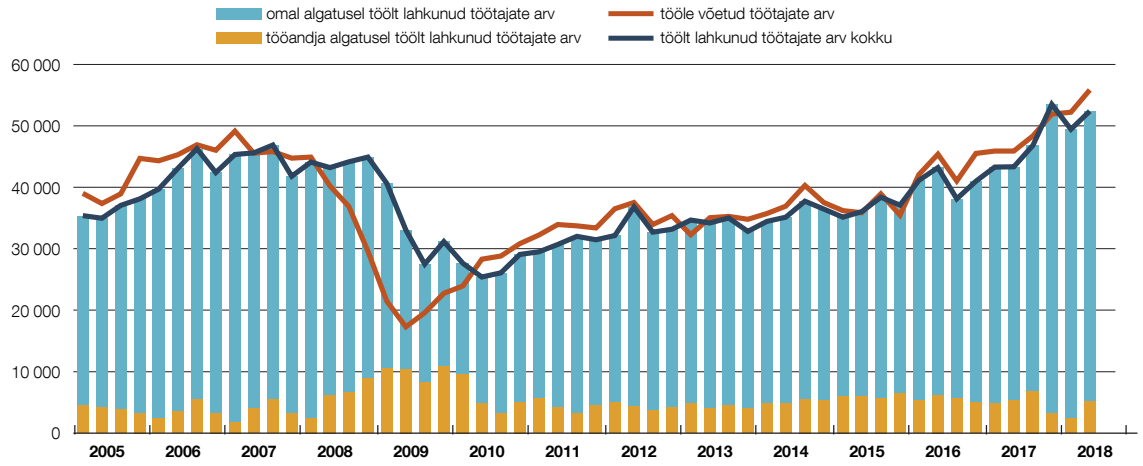

Allikad: statistikaamet, Eesti Panga arvutused.

Ettevõtete plaane tööjõudu värvata ehk tööjõunõudluse edasist arengut aitavad hinnata hõiveootuste indeksid konjunktuuriinstituudi korraldatavas majanduskonjunktuuri uuringus. Eesti tööandjate hõiveplaanid ja -ootused 2018. aasta suve lõpus ei erinenud märkimisväärselt aasta varasemast olukorrast (vt joonis 18).

Joonis 18. Hõiveootuste saldo*, kolme kuu libisev keskmine

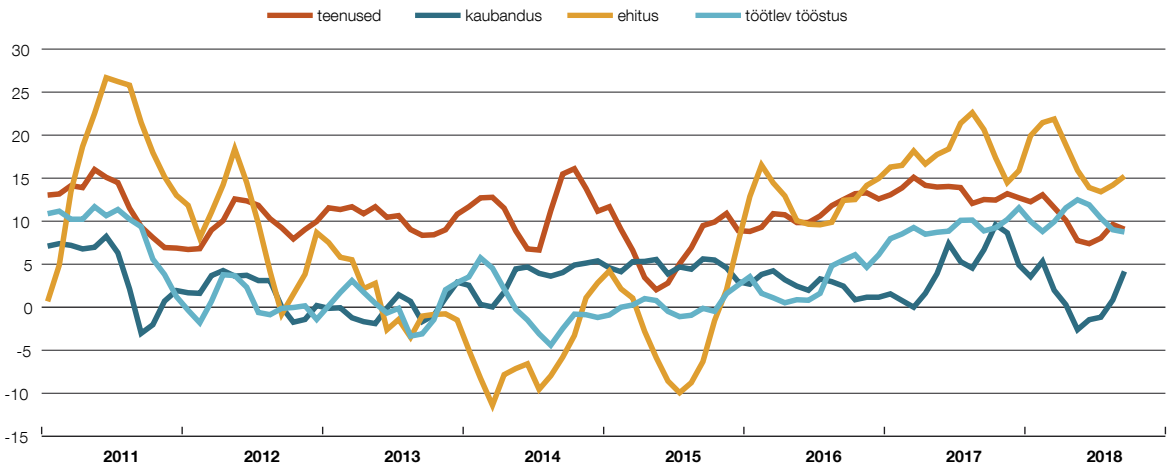

* Indeks näitab hõive kasvu/kahanemist ootavate ettevõtete osakaalu saldot.
Allikad: Euroopa Komisjon, Eesti Panga arvutused.

Veidi väiksemaks on jäänud nende ehitus- ja teenindusettevõtjate osakaal, kes näevad ette, et nende ettevõttes hõive kasv jätkub. Kuigi vabade töökohtade arv vähenes töötlevas tööstuses tublisti, viitavad hõiveootused siiski, et ettevõtetel on tarvis sellelgi tegevusalal hõivet suurendada. Kaubanduse tegevusalal hõivatute arvus erilisi muudatusi oodata ei ole. Ehkki ehitusettevõtjad näevad aasta algusega võrreldes ette veidi väiksemat vajadust lisatööjõu järele, on tööjõuvajadus siiski suurim just ehitusvaldkonnas. Kui Eestis on ehitusettevõtete vajadus lisatööjõu järele püsinud suur juba peaaegu viimased kolm aastat, siis teistes Baltimaades ning Kesk- ja Ida-Euroopa riikides hakkasid ehitusettevõtjad ootama selle tegevusala hõive kasvu alles 2017. aasta lõpus.

Tööpuudus

Hõivatute arv kasvas 2018. aasta esimesel poolel kiiremini kui tööjõus osalevate elanike arv ja see tõi loomuliku jätkuna kaasa tööpuuduse vähenemise. 2018. aasta esimesel poolaastal oli keskmiselt tööta 41 600 inimest, 2100 võrra vähem kui aasta varem. Töötuse määr langes tööjõu-uuringu andmetel 2017. aasta esimese poole 6,3%lt 2018. aasta esimeseks pooleks 5,9%ni.

Piirkonniti vähenes töötus kõige kiiremini Harjumaal, kus töötuse määr alanes 4,6%ni. Töötute arv vähenes veidi ka kõige suurema töötute arvuga piirkonnas Kirde-Eestis, kus töötuse määr püsib endiselt 13% lähedal. Töötus suurenes Lääne-Eestis.

Tööpuudus kahanes 2018. aasta esimesel poolel kõige kiiremini 15–24aastaste noorte hulgas ja vähenes edasi ka 25–49aastaste vanuserühmas. Töötute arv kasvas 50–74aastaste naiste ja meeste seas. Kuna selles vanuserühmas jätkus ka tööturul osalemise kasv (vt ptk „Tööjõus osalemine ja tööealine elanikkond“), võib see viidata töövõimereformi mõjule. Töövõimereform nõuab, et toetuse saamiseks peavad osalise töövõimega inimesed aktiivselt tööturul osalema, mistõttu on tööturul aktiivsete sekka liikunud hulk varem mitteaktiivseid vanemaealisi elanikke, kes ei ole veel tööd leidnud.

Töötuse taseme järgi üksi ei saa järeldada, kas riigi tööturul on seis pingeline ehk kas vaba tööjõudu on tööturul palju või kas tööjõupuudus tekitab palgasurvet. Selleks tuleb vaadata tööpuuduse lõhet ehk jooksva töötuse määra ja tasakaalulise töötuse määra erinevust. Viimane on hinnanguline töötuse tase, mille puhul ei tekita tööjõupuudus majanduses lisapalgasurvet ja palgakasv ei kiirene. Tasakaaluline töötuse määr on kõrge siis, kui töötute hulgas on palju struktuurselt töötuid, kes ei konkureeri majanduses pakutavatele töökohtadele seetõttu, et neil pole nõutavaid oskusi või nad pole näiteks nõus töö leidmise nimel elukohta vahetama. Eestis on Eesti Panga hinnangu kohaselt olnud tööpuuduse määr madalam kui tasakaaluline töötuse määr juba alates 2014. aastast (vt joonis 19); 2016. aastal pidurdus tasakaalulise töötuse määra alanemine töövõimereformi mõjul.

Erinevalt tööjõu-uuringu hinnangust on töötukassas arvel olevate registreeritud töötute arv kasvanud viis kvartalit järjest. Registreeritud töötute arvu on viimase pooleteise aasta vältel suurendanud töövõimereform, mis nõuab, et toetuse saamiseks peavad osalise töövõimega inimesed aktiivselt tööturul osalema. Nende registreeritud töötute arv, kellel vähenenud töövõimet leitud ei ole, kahanes edasi. Teises kvartalis oli töötukassas keskmiselt arvel 11 430 vähenenud töövõimega inimest ja nende arvu kasv suvekuudel peatus.

Euroopa riikide võrdluses kahanes Eesti tööpuudus pärast 2008. aasta finantskriisi suurt hüpet väga kiires tempos. Kriisijärgsele kiirele taastumisele aitas kaasa tööturu paindlikkus: Eestis kahanesid nominaalpalgad, mis on üsnagi haruldane nähtus. Viimasel paaril aastal on Eestis tööpuuduse vähenemine osaliselt töövõimereformist tingituna peatunud ja Eesti töötuse määr on lähenenud teiste Euroopa riikide omale (vt joonis 20).

Joonis 19. Tööpuudus

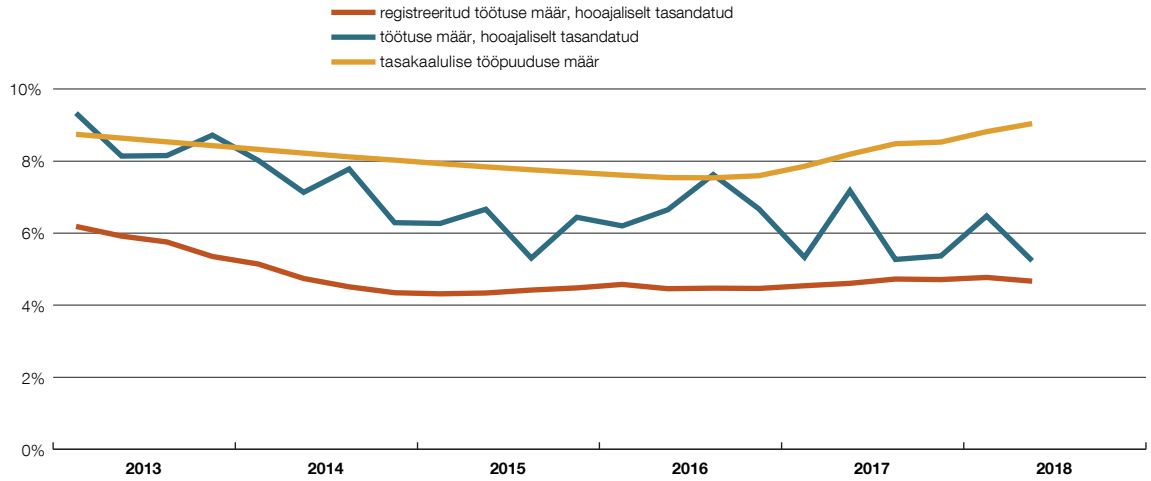

Allikad: statistikaamet, töötukassa, Eesti Pank.

Joonis 20. Töötuse määr 15–74aastaste seas

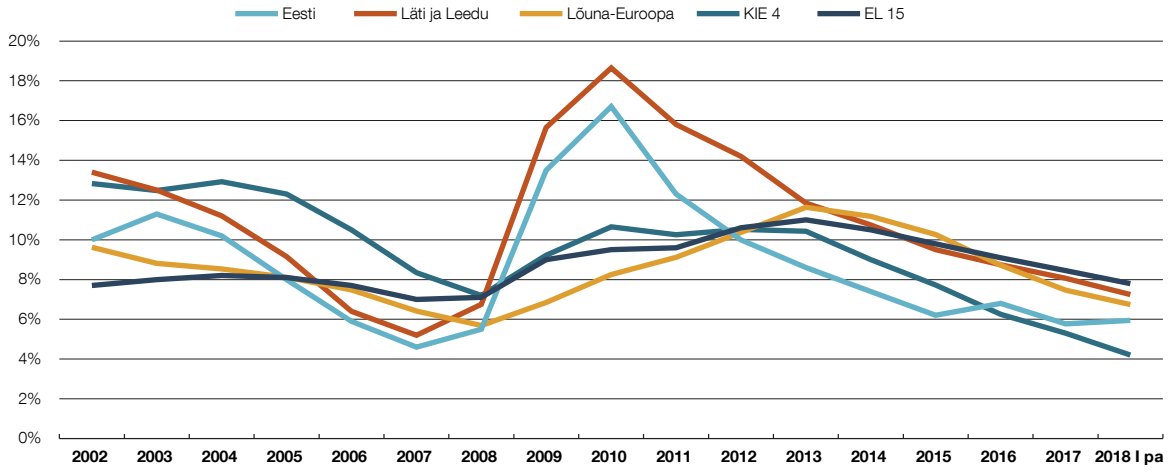

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

Tööjõus osalemine ja tööealine elanikkond

Tasakaalulisest töötuse määrast madalama tööpuuduse tingimustes on tööjõupuudust aidanud veidi leevendada tööjõupakkumise kasv. Tööjõudu ehk tööealisi (15–74aastaseid) elanikke, kes kas töötasid või otsisid tööd, oli tööjõu-uuringu andmetel 2018. aasta esimesel poolel Eesti majanduses 6300 inimese ehk ligi 1% võrra rohkem kui aasta varem (vt joonis 21). Kui viimasel kolmel aastal järjest on tööjõud suurenenud tänu sellele, et varem tööturul mitteaktiivsed tööealised elanikud on muutunud tööturul aktiivseks ehk leidnud kas töö või hakanud tööd otsima, siis esimest korda alates 2000. aastast kasvas tööjõud 2018. aasta esimesel poolel ka tänu sellele, et tööealisi elanikke elas Eestis umbes 550 inimese võrra rohkem kui aasta varem.

Joonis 21. Tööjõu aastane muutus

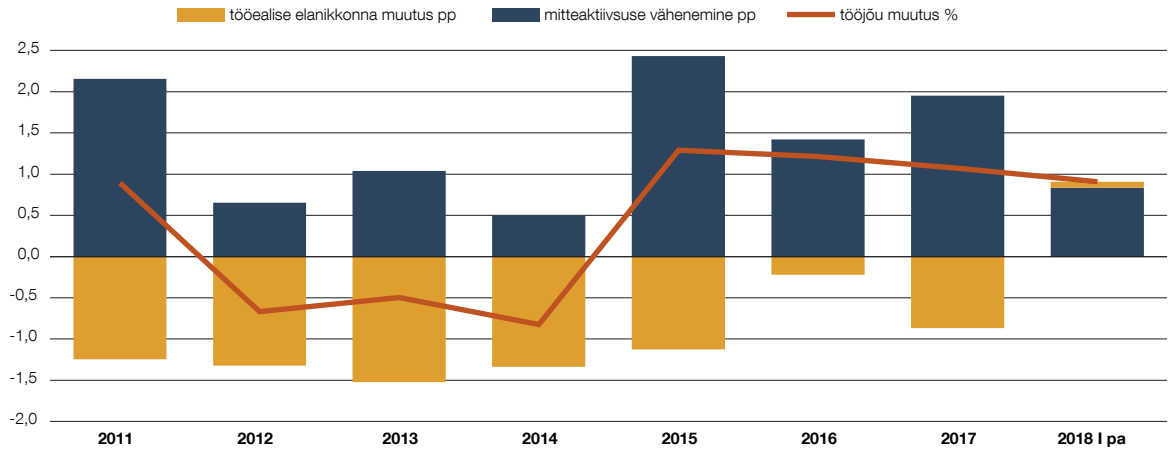

Allikad: statistikaamet, Eesti Panga arvutused.

Tööealiste elanike arv suurenes 2017. aastal tänu kasvanud sisserändele (vt joonis 22) – 2017. aasta jooksul asus Eestisse elama ligikaudu 4900 tööealist inimest rohkem kui siit välja rändas. Ehkki Eesti rändesaldo oli positiivne juba mitmendat aastat järjest, suutis migratsioon alles 2017. aastal tasakaalustada rahvastikuprotsessidest tingitud tööealiste arvu vähenemist.

Joonis 22. Panus tööjõus osalemise määra aastasesse muutusse vanuse ja soo järgi

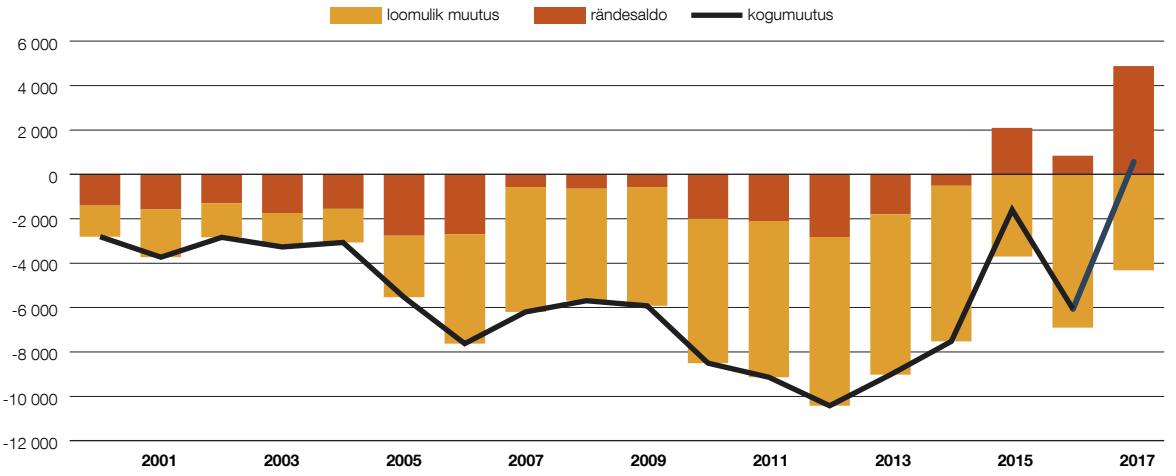

Allikad: statistikaamet, Eesti Panga arvutused.

Kokku rändas Eestisse sisse 2017. aastal 17 616 inimest ning Eestist lahkus 12 358 inimest. Rändesaldo ülejääki suurendas võrreldes 2016. aastaga olulisemal määral sisserände suurenemine, kuid ka väljarände vähenemine. Registreeritud ränne moodustas rändevoogudest ligikaudu 37%, ülejäänu moodustas residentsuse indeksil põhinev registreerimata rände hinnang. Riikide lõikes on suurimad rändevood endiselt Eesti ja Soome vahel. Märkimisväärne on see, et 2017. aastal ületas Soomest Eestisse rännanud inimeste arv Eestist Soome elama asujate oma. Positiivne püsis Eesti rändesaldo ka Ukraina ja Venemaaga. Suure osa rändevoogudest moodustab tagasiränne. Sisserändajatest moodustasid Eesti kodanikud 48% ja väljarändajatest

65%, esmakordselt oli 2017. aastal ligikaudu 500 inimesega positiivne ka Eesti kodanike rändesaldo.

Ülalkirjeldatud rändevood sisaldavad pikaajalist töörännet Eestisse. Kui Euroopa Liidu riikidest võib Eestisse vabalt tööle asuda, siis töörännet Eestisse väljastpoolt Euroopa Liitu piirab sisserände kvoot, mis 2018. aastal oli 1315 inimest. Viimaste aastate jooksul on aga töörände reegleid lõdvendatud: 2017. aastast ei kuulu kvoodi alla suurinvestorid, iduettevõtjad ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogia valdkonna töötajad, ja 15. juulist 2018 kõik välismaalased, kes asuvad Eestisse töötama tippspetsialistidena. 2017. aastal oli selliseid sisserändajaid politsei- ja piirivalveameti andmetel 284 ja 2018. aasta esimeses kolmes kvartalis 426.

Rahvastikustatistika ei hõlma lühiajalist rännet, juhul kui lühiajaliselt Eestis viibijad ei muutu Eesti residentideks. Eestisse saab tulla kolmandatest riikidest kuni üheks aastaks tööle ilma tööloata, kui tööandja registreerib välismaalase töötamise PPAs. 2018. aastal pikendati lühiajalise töötamise maksimaalset pikkust 9 kuult ühele aastale. 2017. aastal esitasid tööandjad lühiajalise töötamise registreerimiseks 7584 taotlust, ning 2018. aasta esimese üheksa ja poole kuuga 13 410. Siseministeeriumi prognoosi kohaselt võib taotluste arv ulatuda 2018. aasta lõpuks 22 000ni. Arvestades kvoodi alt vabastatud rände suurenemist ja lühiajalise töötamise hüppelist kasvu, suurendas ränne Eestis tööjõupakkumist 2018. aastal palju enam kui 2017. aastal.

Tööturul mitteaktiivseid tööealisi elanikke oli 2018. aasta esimesel poolel Eestis 5800 inimese ehk 2,1% võrra vähem kui aasta varem. Seejuures on tööturul mitteaktiivsete elanike arvu vähenemine aeglustunud. Tööjõus osalemise määr, mis oli 2018. aasta esimesel poolaastal 71,7%, on Eestis juba üks Euroopa Liidu kõrgemaid (vt joonis 23) ja seepärast võib oodata, et mitteaktiivsest aktiivsesse seisu liikuvate tööealiste elanike arvu kasv jääb edaspidigi aeglasemaks kui 2015.–2017. aastal.

Joonis 23. Tööjõus osalemise määr 15–74aastaste seas

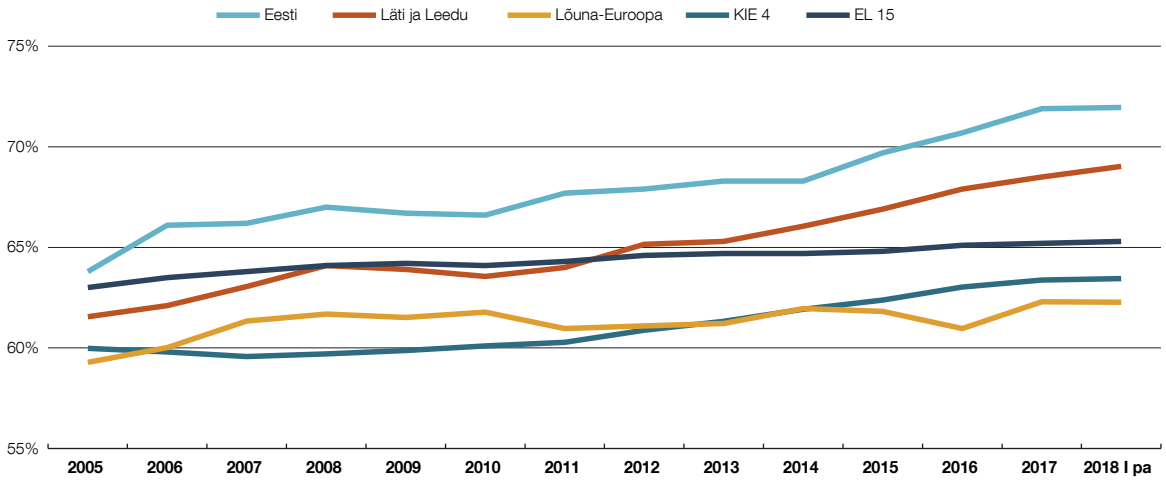

Allikad: Eurostat, Eesti Panga arvutused.

Tööjõu-uuringu andmetel kahandas mitteaktiivsete elanike arvu esimesel poolaastal peamiselt see, et vähenes õpingute ja pensioniea saabumise tõttu tööturult eemalolek (vt joonis 24). Tänu sellele suurenes 15–24aastaste noorte ning 50–74aastaste naiste tööturul osalemine (vt joonis 25). Nii õpingute kõrvalt kui ka pensionil olles töötamise kasv võib olla üks põhjustest, miks osakoormusega töötatakse nüüd rohkem kui varem.

Joonis 24. Panus mitteaktiivsete elanike arvu aastasesse muutusse põhjuste järgi

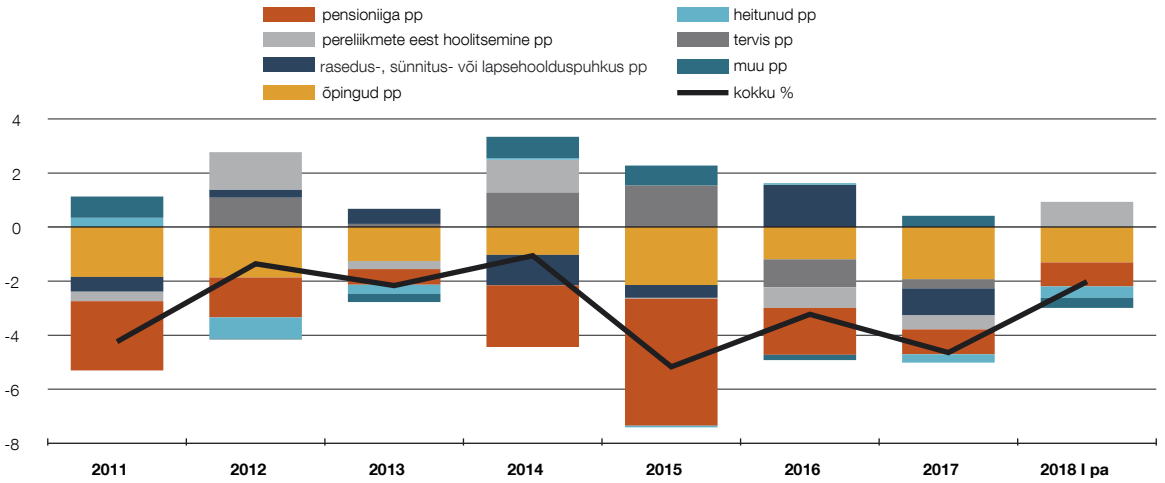

Allikad: statistikaamet, Eesti Panga arvutused.

Joonis 25. Panus tööjõus osalemise määra aastasesse muutusse vanuse ja soo järgi

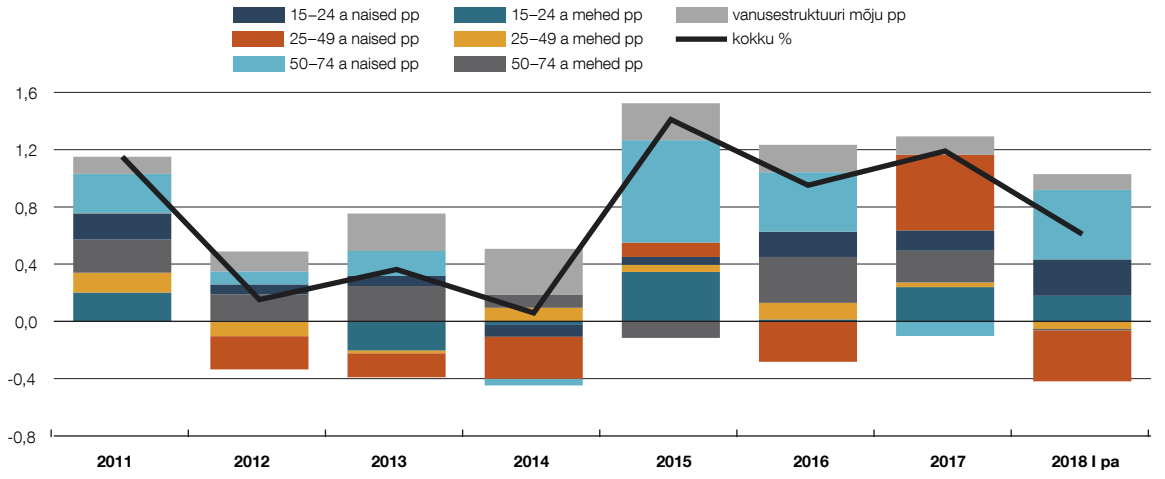

Allikad: statistikaamet, töötukassa, Eesti Panga arvutused.

Taustinfo 3. Tööjõus osalemise mõjurid vanemas eas

Eesti paistab teiste Euroopa Liidu riikide seas silma kõrge tööjõus osalemise määraga. Üle 50aastaste vanuserühmas ületab nii naiste kui ka meeste tööjõus osalemise määr Euroopa Liidu keskmist (vt joonis T3.1). Tööjõus osalemise määra languse vanemas eas põhjustavad isiklikud eelistused ja mured, näiteks sagedasemad terviseprobleemid, kuid märkimisväärne mõju on ka institutsioonidel, näiteks pensionisüsteemil ja muudel sotsiaalkindlustusprogrammidel. Selles taustinfos antakse ülevaade teguritest, mis aitavad selgitada tööjõus osalemise määra erinevusi Euroopa riikides vanemaealiste inimeste seas.[7]

Nendes riikides, kus pensioniiga on madalam, lahkuvad inimesed tööturult keskmiselt nooremas eas. Sealjuures mängib tihti suuremat rolli kõige varasem iga, kui tekib õigus pensionile. Inimese seisukohalt on oodatav tulu, mis tal kogu elu jooksul riiklikust

7 Taustinfo tugineb Jonathan Gruberi ja David A. Wise'i analüüsile kogumiku „Social Security and Retirement around the World" (1999) sissejuhatuses.

Joonis T3.1. Tööjõus osalemise määr vanuserühmade kaupa

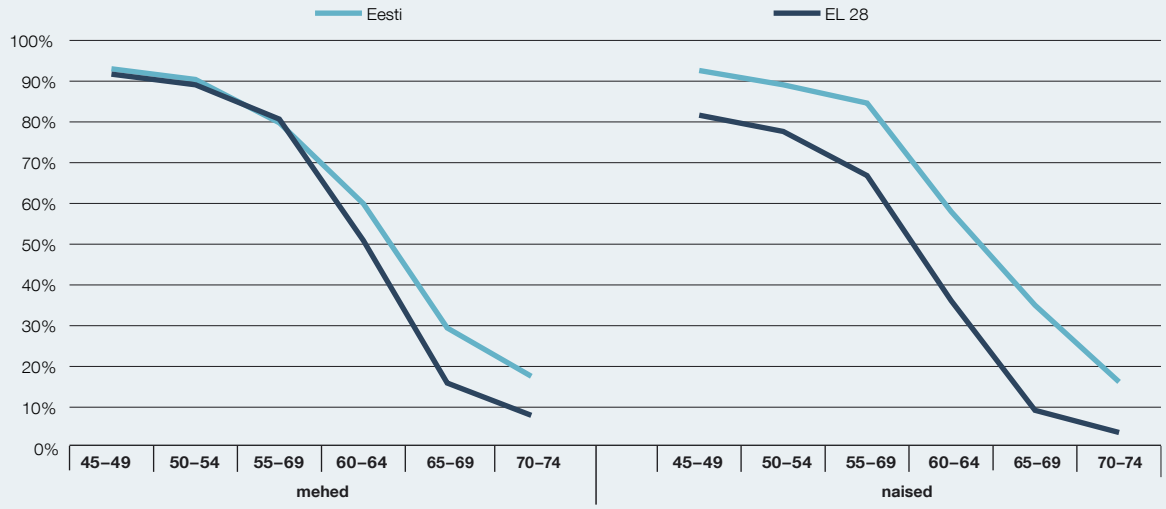

Allikas: Eurostat.

pensionikindlustusest saada on, vara. Oluline erinevus pensionikindlustuse vara ja erasäästude vahel on aga likviidsus – kui näiteks hoiusele kogutud sääste saab igal ajal vabalt kasutada, siis oma riikliku pensionikindlustuse vara saab hakata välja võtma alles pensioniea saabudes. Tavaliselt ei saa inimene ka selle tagatisel laenu võtta. Kui selliseid reegleid poleks, siis lahkuksid mõned inimesed tööturult enne pensioniea saabumist ja võtaksid oma kogunenud pensionivara välja varem, kuigi väiksemates osades. Teiste sissetulekuallikate puudumise tõttu tuleb neil aga töötada vähemalt kuni eelpensioni eani. Kuna eelpensionisüsteemide kohta on raske võrreldavaid andmeid saada, näitab joonis T3.2 seost tegeliku keskmise tööturult lahkumise vanuse ja tavalise vanaduspensioniea vahel. See seos pole küll täielikult põhjuslik, kuna nii pensioniiga kui ka tööturult lahkumise vanust võib mõjutada oodatav eluiga ja rahvatervis.

Joonis T3.2. Pensioniiga ja tööturult väljumise iga Euroopa riikides 2016. aastal

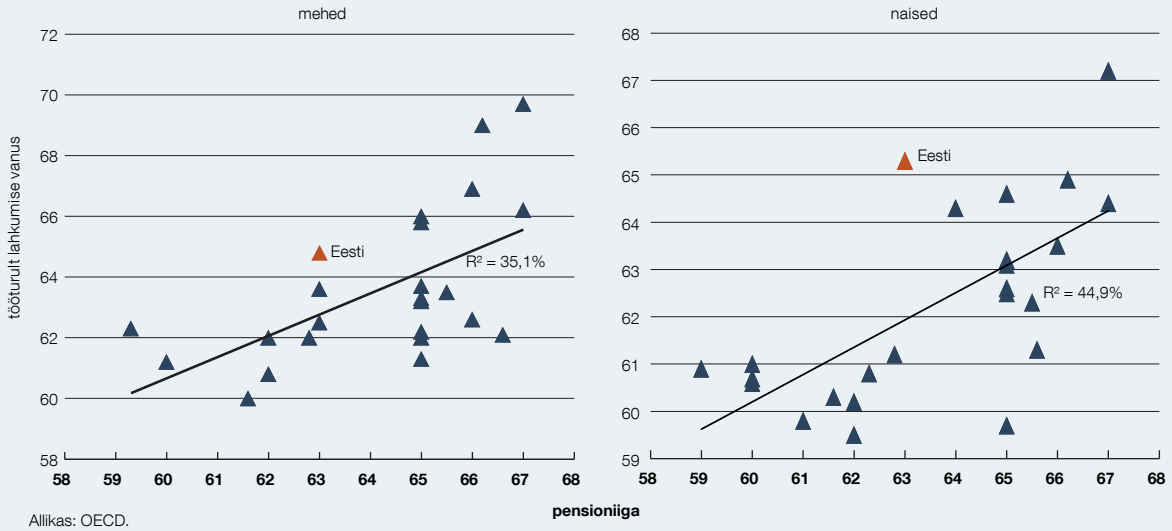

Allikas: OECD.

Tööjõus osalemise otsust mõjutavad ka pensioni suuruse arvutamise reeglid, mis olenevad pensioni võtmise ajastusest. Kui inimene lükkab pensioni võtmist näiteks aasta võrra edasi, siis tema pensionivara väheneb saamata jääva pensioni võrra. Selle hüvitamiseks suurendatakse enamikus riikides pensioni siis, kui inimene lükkab pensionivõttu edasi, või vähendatakse seda, kui pensioni võetakse enne tavalist pensioniiga. Näiteks Eestis on võimalik võtta ennetähtaegset vanaduspensioni kuni kolm aastat enne vanaduspensioniiga, kuid pensioni vähendatakse sel juhul 0,4% iga kuu kohta, mis jääb pensionivõtust vanaduspensioni saamise eani. Paljudes riikides ei korva suurem pension edasilükkamise tõttu kaotatud pensioni täielikult, ning kokkuvõttes kogu elu jooksul saada olev pensionivara kahaneb. Gruberi ja Wise'i järgi võib seda käsitleda lisamaksuna, mis kahandab motivatsiooni töötada.

Tööjõus osalemise otsust mõjutab ka see, kuidas käsitletakse töise tulu teenimist pensioni võtmise ajal. Enamikus riikides võib pärast tavapärast pensioniiga vabalt töist tulu teenida, kuid eelpensioni võttes kehtivad piirangud. Näiteks Eestis lõpetatakse ennetähtaegse pensioni maksmine, kui inimene saab palka. Enamikus riikides vähendatakse pensioni, kui palk ületab lubatud miinimumi; sellised on ka Eesti vanemahüvitise reeglid. Sellel reeglil on kahesuunaline mõju: ühest küljest vähendab see motivatsiooni töötada, teisest küljest aga teeb eelpensioni võtmise inimesele kulukamaks ja soodustab nõnda tööturul osalemist.

Viimaks mõjutab tööjõus osalemist pensionisüsteemi heldus: kui pensioni asendusmäär on väga kõrge, siis vähendab see motivatsiooni töötada. Kuigi Eesti pensioniindeks sõltub 80% ulatuses sotsiaalmaksu laekumisest, ehk ligikaudu keskmise palga ja hõive kasvu summast, on viimaste aastate palgajaotuse muutuste mõjul kukkunud keskmise pensioni suhe mediaanpalka. Sellega on kasvanud mittetöötava pensionäri oht langeda suhtelisse vaesusesse – eriti, kui ta elab üksi. Ka rahvusvahelises võrdluses on olemas nõrk seos 50. eluaastates inimeste tööjõus osalemise määra ja pensioni asendusmäära vahel keskmise palga juures (vt joonis T3.3).

Joonis T3.3. Tööjõus osalemine ja pensioni asendusmäär Euroopa riikides 2016. aastal

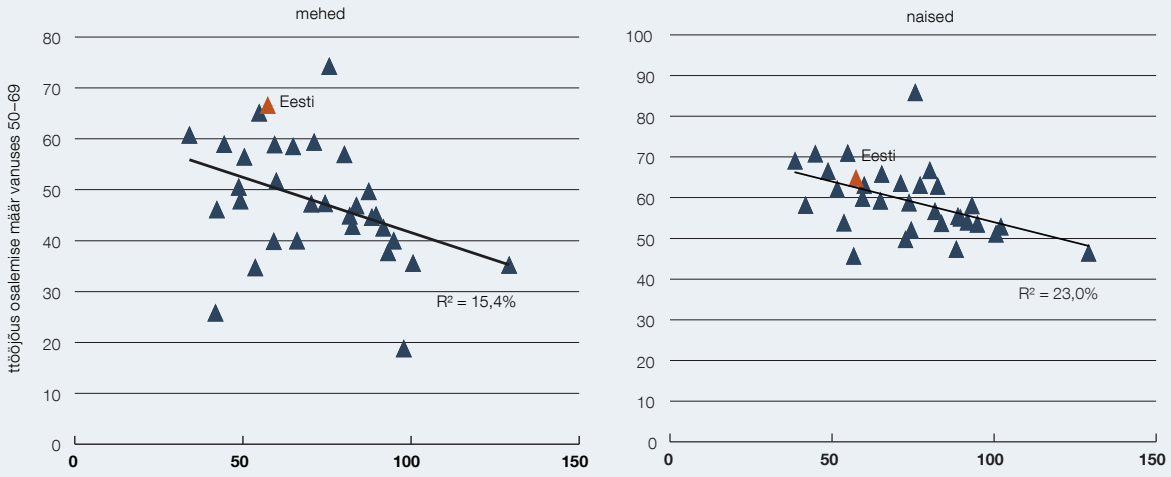

Allikad: OECD, Eurostat.

Kokkuvõttes töötavad praegusel ajal mitu tegurit selle poolt, et tööjõus osalemise määr oleks Eestis kõrge. Meil on küll võimalus ennetähtaegselt pensionile minna, kuid sel juhul pensioni suurust vähendatakse ja töötada ei saa. Samal ajal on kiire palgakasvu mõjul keskmise pensioni suurus võrreldes mediaanpalgaga kahanenud, ning valitseb suurem risk, et ilma töist tulu teenimata satub pensionär suhtelisse vaesusesse. Lisaks selles taustinfos kirjeldatule soodustab käesoleval ajal Eestis vanemas eas tööturul osalemist ka tööturu tsükliliselt pingeline seis. Ettevaates toetavad osalemist paranev rahvatervis ja sotsiaalkindlustusreformid, kuid samas võib pensioni asendusmäära suurendamisel ja tööturu tingimuste halvenemisel olla osalemist kahandav mõju.